

Anna Tolvanen

ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA
KUNNIOITTAVA
KEHITYSVAMMAISTEN
PALVELUASUMINEN

Opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen
YAMK

Huhtikuu 2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences	Opinnäytetyön päivämäärä 19.4.2012	
Tekijä(t) Anna Tolvanen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen, Sosionomi YAMK	
Nimeke Itsemääräämisoikeutta kunnioittava kehitysvammaisten palveluasuminen		
Tiivistelmä <p>Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli aloittaa Punkaharjun kehitysvammaisten palveluasumisen kehittäminen kartoittamalla Punkaharjulle tulevaan Vaalijalan kuntayhtymän rakennuttamaan palvelukotiin muuttavien asukkaiden, heidän omaistensa sekä nykyisen henkilökunnan näkemyksiä ja toiveita asumisesta ja palveluista itsemääräämisoikeiden näkökulmasta. Teoriaosuudessa on esitelty valtakunnalliset suositukset kehitysvammaisten palveluasumisesta sekä yksilökeskeinen ajattelumalli, jotka on huomioitava kehittämistyössä. Yksilökeskeiset palvelut, aktiivinen tuki ja henkilökohtainen budjetointi ovat kehitysvammahuollossa uusia työvälineitä, joilla turvataan kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja siten vaikutetaan henkilön elämänlaatuun ja hyvinvointiin.</p> <p>Tutkimus oli toimintatutkimus, jossa toimintaa kehitetään suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kautta. Aineisto on kerätty siten, että omaisten ja henkilökunnan ajatuksia selvitettiin eläytymismenetelmällä ja kehitysvammaisten omia mielipiteitä ryhmä- sekä lomakehaastattelulla. Aineiston pohjalta käy ilmi, että palveluasumisen toivottiin järjestettävän itsemääräämisoikeutta kunnioittavalla tavalla ja yksilökeskeisesti. Tutkimustulosten pohjalta aloitettiin palvelukodin toimintamallin kehittäminen, jossa asukkaan itsemääräämisen näkökulma toteutuu.</p>		
Asiasanat (avainsanat) Itsemääräämisoikeus, elämänlaatu, yksilökeskeisyys, kehitysvammaisuus, palveluasuminen		
Sivumäärä 48 s. + 14	Kieli Suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä) 		
Ohjaavan opettajan nimi Leena Uosukainen Kati Vapalahti	Opinnäytetyön toimeksiantaja Vaalijalan kuntayhtymä	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the master's thesis 19.4.2012
Author(s) Anna Tolvanen	Degree programme and option Development and Leadership in Health Care and Social Services Master of Social Services	
Name of the master's thesis Considering autonomy in the sheltered housing for persons with learning disabilities		
Abstract <p>The purpose of this development work was to begin developing the sheltered housing for persons with learning disabilities in Punkaharju. Vaalijala Joint Municipal Authority is building a service home for persons with learning disabilities in Punkaharju and this work collects the ideas and wishes of future residents, their relatives and the current personnel about housing and services considering the principle of autonomy. The theoretical part presents national recommendations for the sheltered accommodation of persons with disabilities as well as the individual-centered way of thinking, which has to be taken into account in the development. The individual key services, active support and personal budgeting are new tools in care of persons with learning disabilities and they safeguard the realization of autonomy, which affects a person's quality of life and well-being.</p> <p>The study was an action research, in which the action is developed through design, implementation and evaluation. The data were collected in such a way that the ideas of the relatives and staff were collected using the role playing method and the ideas of future residents were collected using group interviews and questionnaires. Based on the material it is seen that the sheltered housing was hoped to be organized in a way which respects the autonomy and individuality. The results of the study will be used in the development of a new operations model for sheltered housing, in which the autonomy of the residents is realized.</p>		
Subject headings, (keywords) autonomy, quality of life, individualism, persons with learning disabilities, sheltered housing		
Pages 48 + 14	Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices		
Tutor Leena Uosukainen, Kati Vapalahti	Master's thesis assigned by Vaalijala Joint Municipal Authority	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 KEHITYSVAMMAISUUDEN MÄÄRITELMIÄ	3
3 ELÄMÄNLAATU JA HYVINVOINTI	5
3.1 Itsemääräämisoikeus	7
3.2 Kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden erityispiirteitä	7
4 KEHITYSVAMMAISTEN ASUMINEN.....	10
4.1 Kehitysvammaisten asumisen laatusuosituksset.....	13
4.2 Yksilökeskeisyys ja elämänlaatu asumisessa	14
4.3 Aktiivinen tuki.....	19
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT	21
6 TOIMITATUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
6.1 Toimintatutkimus	22
6.2 Toimintatutkimuksen suunnittelu.....	24
6.3 Toimintatutkimuksen aineiston keruu	24
6.4 Toimintatutkimuksen aineistojen analyysi.....	28
7 TULOKSET	30
7.1 Itsemääräämisoikeus	30
7.2 Elämänlaatu ja hyvinvointi.....	31
7.3 Palveluasumisen laatu	33
8 POHDINTA	34
8.1 Toimintatutkimuksen tarkastelua	34
8.2 Palveluasumisen kehittäminen tutkimuksen pohjalta	38
8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	40
LÄHTEET	43
LIITTEET	
1. Kirje palvelukodin tulevien asukkaiden omaisille ja nykyiselle henkilökunnalle	
2. Kysely	
3. Kirje omaisille/asiakkaille ryhmähaastattelusta	
4. Ryhmähaastattelun runko	
5. Vertaisarvioinnin haastattelurunko	

6. Kyselyn, ryhmähaastattelun ja haastattelun analysointi
7. Palveluasumisen arvot ja laatukriteerit
8. Muuttovalmennus suunnitelma

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten palveluasumista on kehitetty voimakkaasti viime vuosina. Kehittäminen perustuu valtioneuvoston asetukseen laitoshoidon vähentämisestä (Valtioneuvosto 2010). Palveluiden järjestämisessä näkyvin muutos onkin juuri siirtyminen laitoshoidosta pienimuotoisiin, yhteisöllisiin palveluihin, pyrkimys erityispalveluista yleisiin palveluihin sekä asiakaslähtöisyyden ja yksilöllisyyden korostaminen. Tämän vuoksi kehitysvammaisten palvelujärjestelmässä on käynnissä muutosprosessi. Keskeistä on arvojen muutos. Asiantuntijalähtöisestä toimintatavasta siirrytään palveluiden käyttäjien yksilölliseen huomioon ottamiseen. Tavoitteena on järjestää palvelut ihmis- ja perusoikeuksia sekä henkilön omaa itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. (Hintsala & Ahlsten 2011, 18–19.)

Valtioneuvoston antaman 21.1.2011 antaman periaatepäätöksen mukaan kehitysvammaisten asumisen tavoitteena on mahdollistaa kehitysvammaisille henkilöille yksilöllinen asuminen, joka vahvistaa heidän osallisuuttaan ja yhdenvertaisuuttaan yhteiskunnan jäsenenä. Tavoitteena on vuosina 2010–2015 vähentää laitospaikkoja nopeasti, suunnitelmallisesti ja hallitusti sekä mahdollistaa myös lapsuudenkodistaan irtautumisen. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) erityisryhmien investointiavustuksella tuotetaan vuosina 2010–2015 kehitysvammaisille noin 470 uutta asuntoa vuositain. Vaalijalan kuntayhtymä on rakennuttanut kehitysvammaisille palveluasuntoja ARAn rahoituksella. Punkaharjulle haettiin avustusta v. 2010 ja ARA myönsi avustuksen helmikuussa 2011. (Valtioneuvosto 2011; ARA 2011.)

Opinnäytetyössäni tarkastelen kehitysvammaisten asumista itsemääräämisoikeuden näkökulmasta. Itsemääräämisoikeus ja kehitysvammaistyössä käytettävä valta ovat kiinnostaneet minua työskennellessäni kehitysvammaisten ohjaajana. Usein puhe kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumisesta jää teorian tasolle, koska nykyisillä hoitokäytänteillä saatetaan estää henkilön oma toiminta ja valinnanmahdollisuudet puolesta tekemällä ja puolesta tietämällä. Yksilökeskeiset palvelut, aktiivinen tuki ja henkilökohtainen budjetointi ovat kehitysvammahuollossa uusia työvälineitä, joilla turvataan kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen, ja siten vaikututetaan henkilön elämänlaatuun ja hyvinvointiin. Asiakkaiden on saatava osallistua oman elämän ja asumisen suunniteluun. Asuminen ja yksilöllinen tuki ovat kaksi erillistä asiaa, joita tulee tarkastella jokaisen asukkaan kohdalla yksilöllisesti.

Tänä vuonna sosiaali- ja terveysministeriön valvontaosasto Valvira on asettanut erityisen valvonnan kohteeksi vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumisen asumispalveluissa. (Kairi 2009, 111; Vaarama 2002, 13, 24; Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 35.)

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli aloittaa Punkaharjun kehitysvammaisten palveluasumisen kehittäminen kartoittamalla palveluasumiseen tulevien asukkaiden, heidän omaistensa sekä nykyisen henkilökunnan näkemyksiä ja toiveita asumisesta ja palveluista itsemääräämisoikeiden näkökulmasta. Kehittämistyön tavoitteena oli käynnistää palveluasumisen kehittäminen kartoituksen pohjalta. Tutkimus oli toimintatutkimus, jossa toimintaa kehitetään suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin kautta. Aineisto on kerätty siten, että omaisten ja henkilökunnan ajatuksia selvitettiin eläytymismenettelmällä ja kehitysvammaisten omia mielipiteitä ryhmä- sekä lomakehaastattelulla. Tulosten pohjalta aloitetaan palveluasumisen kehittämisprosessi. Hyvänä kehittämisenlähtökohtana toimivat myös kehitysvammaisten palveluasumiselle luodut arvot ja kriteerit.

*”Yksityisen ihmisen elämän mielekkyys
on itse tässä elämässä,
sen jokapäiväisissä askareissa,
sen toiveissa, peloissa ja tapahtumissa.
se on siinä, että ihmisen elämä on häntä itseään varten
eikä jotakin muuta varten”*

Oiva Ketonen

2 KEHITYSVAMMAISUUDEN MÄÄRITELMIÄ

Kehitysvammaisuus tarkoittaa sitä, että henkilöllä on eriasteista vaikeutta ymmärtää ja oppia uusia asioita. Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Perinteisesti kehitysvammaisuutta on tarkasteltu lääketieteen näkökulmasta. Lääketieteellisen näkökulman rinnalla on alettu tarkastella kehitysvammaisuutta myös toimintakyvyn näkökulmasta, jolloin pohditaan ihmisen valmiuksia selviytyä eri ympäristöissä. Nykyisin on alettu painottamaan toimintakyvyn näkökulman lisäksi sosiaalista näkökulmaa. Siinä muistutetaan, että vamman sijaan ihmisten mahdollisuuksia rajoittavat usein erityisesti riippuvuus muista ihmisistä, ennakkoluulot ja syrjintä. (Seppänen & Rajaniemi 2011; Kaski 2009, 15.)

Lääketieteellisestä näkökulmasta kehitysvammaisuutta on Suomessa määritelty käyttämällä WHO:n ICD-10-tautiluokitusta, jonka mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyytasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä. (Kaski 2009, 16.)

Kehitysvammaisten erityishuoltolain (1977) mukaan ”*erityishuollon palveluihin on oikeutettu henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita.*” Siten kaikki kehityksen aikana esille tulevat vammat ovat lain piirissä. Vamma tarkoittaa sellaista fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa pysyvästi henkilön suorituskykyä. Kehitysvammaisten erityishuoltolaki määrittelee kehitysvammaisille tarkoitetut palvelut, joiden tarkoituksena on edistää kehitysvammaisen henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, turvata toimeentulo, sopeuttaa yhteiskuntaan sekä järjestää tarvittava opetus, hoito ja muu huolenpito. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.)

AAIDD (The American Association on Intellectual and developmental Disabilities) tarkastelee kehitysvammaisuutta toimintakyvyn näkökulmasta. Kyse on älyllisten toimintojen ja adaptiivisten taitojen ja ympäristön asettamien vaatimusten välisestä vuorovaikutuksesta. Toimintakyvyn näkökulmassa on siten kysymys yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta. Ihmisen toimintakyky näyttäytyy erilaisena eri ympäristöissä

(esimerkiksi kotona, töissä ja vapaa-aikana). Toimintakykyyn liittyvää määritelmää on käytetty, kun pohditaan elämänlaatua ja arjessa selviytymistä. Tässä lähestymistavassa korostetaan erityisesti henkilön vahvuuksia ja voimavaroja eikä hänen vajavuuttaan. Kehitysvammaisen ihmisen kohtaamat vaikeudet johtuvat useimmiten siitä, että hänen oma toimintakykynsä ja tilanteista nousevat vaatimukset ovat ristiriidassa keskenään. Kun kehitysvammaisen ihmisen toimintakyky ei riitä tilanteista suoriutumiseen, hän tarvitsee ohjausta, auttamista tai hoitoa. (Seppänen & Rajaniemi 2011; Kaski 2009.)

Sosiaalisessa näkökulmassa kehitysvammaisuus nähdään yhteisön suhteena yksilöön. Tähän suhteeseen on pyritty vaikuttamaan esimerkiksi vammaispolitiikan keinoin. Kehitysvammaisuuteen suhtaudutaan eri tavalla eri kulttuureissa. Kehitysvammaisuuteen vaikuttaa myös se, miten henkilö kokee itse oman tilanteensa. Sosiaalinen näkökulma muistuttaa, että kehitysvammaisen henkilö on pohjimmiltaan samanlainen ihminen kuin kaikki muutkin. Sosiaalinen näkökulma tuo esille vammaisen henkilön riippuvuuden muista ihmisistä ja korostaa, että riippuvuutta synnyttävät ennakkoluulot, syrjitty asema, köyhyys ja rakenteelliset esteet. Nämä ovat monesti puolestaan seurausta siitä, että yhteiskuntaa ei rakenneta kaikille sen jäsenille. (Seppänen & Rajaniemi 2011.)

Kehitysvammaisuuden sosiaalinen näkökulma korostaa sitä, että jostain ihmisen ominaisuudesta tulee vammaisuutta yhteiskunnan asettamien esteiden ja asenteiden kautta. Sosiaalisessa näkökulmassa lääketieteellinen näkemys itse vammasta hyväksytään, mutta samalla korostetaan, että vamman haitta ei johdu vammasta vaan ympäristöstä ja yhteiskunnasta. Vammaisuudessa onkin kysymys siitä, minkälaista tukea ja esimerkiksi apuvälineitä vammaisille henkilöille tarjotaan. Usein on kyse oikeanlaisen kommunikaatiotavan löytämisestä. Syvästikin kehitysvammaiset ihmiset yleensä pystyvät tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, jos heille tarjotaan tähän oikeat välineet. Siten vammaisuutta määrittelee pitkälti se sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, jossa vammaiseksi määritelty ihminen elää. (Seppänen & Rajaniemi 2011.)

Kehitysvammaisuuden määrittelyssä on tärkeä ottaa huomioon se, miten henkilö itse kokee oman vammaisuutensa. Kehitysvammaiset määrittelevät itsensä ensisijaisesti muuten kuin kehitysvammaisuuden kautta: esimerkiksi sukupuolen, työn, opiskeluiden, asunnon, parisuhteen tai kielen pohjalta. Vammaisuuden kokemus syntyy aina vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Haasteena kehitysvammaisuuden määritelmässä

onkin se, että ne tulevat ulkopuolelta, eikä kehitysvammaisen henkilön omaa mielipidettä ole riittävästi kuunneltu. (Seppänen & Rajaniemi 2011.)

Erilaiset luokitukset antavat tilastollisesti tuotettua tietoa päättäjille palveluiden suunnittelua varten ja vammaisten elinolosuhteiden parantamista varten. Luokitusten avulla pystymme paremmin ymmärtämään vammaisuutta. Toisaalta luokittelu myös muovaavat vammaisten henkilöiden identiteettiä ja heidän asemaansa yhteiskunnassa. Luokitteluun liittyy myös vallankäyttöä. Kun saadaan tietoa poikkeamista, voidaan kehittää erilaisia parannuskeinoja. Luokittelu johtaa myös massa-ajatteluun, vammaisia henkilöitä tarkastellaan yhtenä ryhmänä luokittelun mukaisesti. (Miettinen 2010, 63–64.)

Yhteiskunnallinen suhtautuminen kehitysvammaisiin henkilöihin on muuttunut hoidon, eristämisen ja laitospainotteisen aikakauden jälkeen normalisoinnin ja integraation aikakuteen. Kehitysvammaiset on nähty hoidon sekä kuntoutuksen kohteena. Nykyisin pyritään siihen, kehitysvammaiset ovat yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä. Palveluiden järjestämisessä pyritään pois järjestelmäkeskisestä toiminnasta kohti yksilökeskeisiä palveluja. (Kaski 2009, 290–291; Hintsala & Rajaniemi 2010b.)

3 ELÄMÄNLAATU JA HYVINVOINTI

Elämänlaatu on näkemys siitä, minkälaiseksi ihminen oman elämänsä kokee. Elämänlaatu pitää sisällään hyvinvoinnin, elinotot ja elintason. Se kuvastaa sitä, miten henkilö viihtyy omassa elämässään. Elämänlaatuun vaikuttavat toimivien ihmis-suhteiden määrä sekä työ, harrastukset ja asuminen. Elämänlaatuun vaikuttaa myös se, että elinympäristö on miellyttävä ja oman valinnan mukainen. Elämänlaatu pitää sisällään henkilökohtaiseen nautintoon ja hemmotteluun sekä miellyttäviin aistikokemuksiin sisältyvän elämän. Yhdenvertaisuus, ihmisoikeudet, tasa-arvo, valinnanmahdollisuus ja hyvä kommunikaatio parantavat elämänlaatua. (Matikka 2001, 17–21.)

Elämänlaadun kokemus liittyy ihmisen persoonallisuuteen, ja se on jokaisella yksilöllinen. Ihmisen omakin kokemus elämänlaadustaan vaihtelee ajallisesti ja elämäntilanteen mukaan. Elämälaadun ulottuvuuksia ovat terveys ja hyvinvointi, aineellinen elintaso, sosiaaliset suhteet, elämän mielekkyys, tyytyväisyys ja viihtyisä ympäristö. Elämänlaadun kokemiseen vaikuttaa myös henkilön suhtautuminen omaan sairastumi-

seen, toimintakyvyn laskuun sekä autettavana olemiseen. Subjektiiivinen elämälaatu on ihmisen oma kokemus ja hyvin henkilökohtainen. Sitä mitataan ihmisen tyytyväisyydellä omaan elämäänsä. Objektiiivinen elämänlaatu on ulkopuolisen arvio ihmisen elämänlaadusta. Tärkeä elämänlaatuun vaikuttava tekijä on henkilön itsemääräämisoikeus. (Vaarama 2002, 11–12.)

Hyvinvointi jaetaan kolmeen osa-alueeseen: Omistamiseen (having) johon liittyy materiaallinen elintaso: tulot, asuminen, terveys ja elintason osatekijät. Rakastamiseen (loving) liittyvät ihmissuhteet ja perhe, sekä olemiseen (being) liittyvät itsensä toteuttaminen ja vaikutusmahdollisuus. (Allardt 1976, 39–45.) Näihin kaikkiin vaikuttavat muutokset toimintaympäristössä ja henkilön olosuhteissa. Hyvinvointi tarkoittaa henkilön subjektiiivista kokemusta elämästään, jolloin henkilö itse määrittelee oman hyvinvointinsa tason. Koettu hyvinvointi eroaa monella tapaa materiaalisesta hyvinvoinnista. Ihmisen tyytyväisyyttä elämäänsä määrittävät terveys ja materiaallinen elintaso mutta myös yksilön oletus siitä, millainen hänen terveytensä ja materiaallinen elintasonsa tulisi olla. (Vaaramaa ym 2010, 11–14.)

Ojasen (2009) mukaan hyvinvointiin liittyy ihmisen myönteinen sisäinen kokemus mielenrauhasta, onnellisuudesta, tyytyväisyydestä, ilosta ja kiitollisuudesta ja toisaalta kokemus hyveellisestä, moraalisesta elämästä, oikeudenmukaisuudesta, luotettavuudesta, rehellisyydestä ja hyväntahtoisuudesta (Ojanen 2009, 16). Aaltosen (2011) mukaan ihmisten turvallisuus ja tunne siitä on ihmisen hyvinvoinnin kokemuksen keskeinen osa.

Hyvopa-hankkeeseen sisältyvä Laadun ja vaikuttavuuden työryhmä (2011) kehitti palveluasumisen laadun ja vaikuttavuuden mittarin. Mittari perustuu asiakkaan kokemukseen. Mittari kuvaa ja mittaa palveluiden laatua neljällä hoivan ulottuvuudella: 1) asiakkaan toimintakyvyn ja itsenäisyyden säilyttäminen, 2) asiakkaan hyvän olon ja tunne-elämän tukeminen, 3) asiakkaan sosiaalisen identiteetin ja sosiaalisten yhteyksien ja osallistumisen tukeminen ja 4) asiakaslähtöisten palveluiden tuottaminen. Valitut hoivan ulottuvuudet sisältävät elämänlaadun keskeisiä asioita, joiden avulla kuvataan asiakkaan elämänlaatua hänen itsensä kokemana. Työryhmän kehittämä mittari antaa tietoa asumispalveluiden laadusta ja asiakkaan kokemasta elämänlaadusta. Kehittämällä palveluasumisen laatua kehitetään asiakkaiden elämänlaatua. (Puputti & Marjava 2011, 52.)

3.1 Itsemääräämisoikeus

Suomen perustuslain (1991/731) mukaan ”*Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen*”. Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan henkilön oikeutta päättää omasta elämästään ja tehdä omaa elämänsä koskevia valintoja. Itsemääräämisoikeuden tarkoituksena on suojella henkilöä muiden perusteettomalta väliintulolta silloin, kun henkilö pyrkii määräämään omasta elämästään. Henkilön täytyy olla kykenevä, ja hänellä tulee olla edellytykset hallita itseään sekä kyky harkittuihin päätöksiin. Henkilö voi päättää omista asioistaan ymmärtäessään asian kannalta keskeiset vaihtoehdot, kyetessään puntaroimaan eri vaihtoehtoja ja osatessaan arvioida niiden mahdolliset seuraukset sekä pystyessään tekemään asian kannalta olennaisen ratkaisun. (Perustuslaki 1999/731.)

Itsemääräämisoikeuden eli autonomian toteutuminen ei ole yksinkertaista, koska siihen vaikuttavat monet asiat. Autonomiaan vaikuttaa kompetenssi, jolla tarkoitetaan henkilön kykyä harkita, päättää ja toimia sekä henkilön valmiutta loogiseen päättelykykyyn ja syy-seuraussuhteen ymmärtämiseen. (Vesala 2010, 126.) Sosiaali- ja terveyspalveluissa henkilön itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia saa rajoittaa vain laissa säädetyin edellytyksin ja vain siinä määrin kun henkilön turvallisuus tai toisen henkilön turvallisuus taikka muun säädetyin edun turvaaminen välttämättä vaatii. (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 1992/785; Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519). Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet (2005) määrittelevät sen, että työntekijän on arvostettava, kunnioitettava ja edesautettava asiakkaan oikeutta tehdä valintoja. Työntekijän on työssään autettava asiakasta löytämään omat voimavaransa sekä pyrittävä vahvistamaan niitä. (Talentian ammattieettinen lautakunta 2005.)

3.2 Kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden erityispiirteitä

Kehitysvammaisten oman etujärjestön Me Itse ry:n mukaan itsemääräämisoikeus on sitä, että henkilö saa ”*päättää itse omista asioistaan, miten asuu ja missä käy töissä, miten ja kenen kanssa viettää vapaa-aikaansa, mitä vaatteita aamulla puetaan päälle tai mitä vaatteita ostetaan*”. Henkilön tulee saada päättää, missä asuu ja kenen kanssa, hänen pitää saada päättää yhdessä edunvalvojan kanssa, miten omat rahat käytetään. Kehitysvammaisella on oma mielipide. Kukaan ei saa johdatella tai manipuloida hä-

nen ajatuksiaan. Kehitysvammaisia henkilöitä on rohkaistava siihen, että omaa elämää koskevissa asioissa päätösvalta on heillä. (Topi 2011.)

Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus toteutuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten, erityisesti lähityöntekijöiden, kanssa. Kehitysvammaisen henkilö tekee itsenäisiä valintoja ja päätöksiä omasta elämästään lähityöntekijöiden tuella. Itsemääräämisoikeuden tukeminen on lähityöntekijän velvollisuus; työntekijä ei päättä, mikä on henkilölle parasta vaan asettuu valmentajan, asiantuntijan ja neuvonantajan rooliin. Kehitysvammaisen henkilön asemaa ja roolia voidaan näin tukea kohti autonomista toimijuutta. (Kaski ym. 2009, 362; Vesala 2010, 127.)

Hoivan ja huollon hallitsemasta palvelumallista ja ajattelutavasta vammaispolitiikan järjestämisen lähtökohtana, on nykyisin siirrytty ihmis- ja perusoikeusajatteluun (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 5). Itsemääräämisoikeuden toteutuminen vaatii lähityöntekijältä asenteiden ja käsitysten muuttumista sekä kehitysvammaista että itseä ja omaa työtään kohtaan. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammahuollossa on vallankäyttöä, jota tulee tarkastella kriittisesti. Työntekijät usein eivät halua luopua vallastaan, koska siitä luopuminen koetaan uhkaksi työyhteisön muiden tavoitteiden ja periaatteiden toteutumiselle. Vallasta luopuminen on myös uhka omalle ammattitaidolle sekä työntekijän omalle käsitykselle hyvästä työntekijästä. Totuttujen arjen rutiinien muuttaminen ei ole helppoa ja vaatii usein konkreettista tilanteiden reflektointia. (Vesala 2010, 161.)

Itsemääräämisoikeus ja turvallisuus nähdään usein henkilökunnan näkökulmasta ristiriitaisina. Tuen tarpeessa olevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden lisääminen edellyttää henkilökunnalta harkittujen riskien ottamista. Riskien myötä tuetun henkilön itsetunto kohenee, itsenäisyys ja aktiivisuus lisääntyvät. Itsemääräämisoikeuden ja turvallisuuden välinen tasapaino onkin yksi palveluiden järjestämisen vaikeimpia kysymyksiä. Periaatteet ja toimintatavat tulee ratkaista yhteistyössä asiakkaan, omaisten ja henkilökunnan kanssa. Henkilön oman määräysvallan toteutumista ei voi korostaa liikaa. Palveluasumisessa henkilön itsemääräämisen toteutumisen esteinä voivat olla esimerkiksi henkilökunnan työajat. Jos kehitysvammaisen henkilön valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus eivät toteudu palveluasumisessa, muuttuu asuminen laitospaikaksi asumiseksi. (Oma ovi, oma tuki 2008, 7–8.)

Vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeudet asetetaan kyseenalaiseksi usein aivan arkipäiväisissä asioissa, ruokailussa, ylösnousemisessa, liikkumisessa, syömisessä, eli toisin sanoen asioissa, joissa ei-vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta ei edes mietitä. Itsemääräämisoikeudessa on siis kysymys siitä, että ihminen voi aivan itse vastata seuraavaan kysymyssarjaan: mitä, missä, miten, milloin ja kuka auttaa. Jokaisella on oltava mahdollisuus elää omien taitojensa ja ominaisuuksiensa mukaista arkielämää muiden joukossa valiten ja päättäen samoista asioista kuin muutkin. (Niemelä 2009.)

Erikson (2008) on tutkinut kehitysvammaisten arkielämää ja itsemääräämisoikeutta. Tutkimusta varten haastateltiin 30 kehitysvammaista henkilöitä eri puolelta Suomea. Tutkimuksen tuloksena nousi esille, että vammaisten henkilöiden suurimmat ongelmat ovat sosiaalisissa suhteissa. Vammaiset henkilöt joutuvat myös arkielämässään erilaisien valtasuhteiden ja mikrovallan sisälle, ja heillä on kokemuksia, ettei itsemääräämisoikeus toteudu riittävästi. Keskeistä kehitysvammaisten henkilöiden arkielämän laadussa on se, minkälainen ihmisarvo heille annetaan keskellä arkielämää. (Eriksson 2008, 14, 168.)

Vesala (2010) on tutkinut puhumattoman vaikeasti kehitysvammaisen naisen itsemääräämisoikeuden ja valinnanmahdollisuuksien toteutumista. Tutkimuksen mukaan henkilön mahdollisuudet tehdä itseä koskevia valintoja ja päätöksiä olivat hyvin vähäiset. Päivärytmi osastolla toteutui samanlaisena päivästä toiseen ilman, että henkilö voi siihen vaikuttaa. Henkilökunta säätelöi päivittäisiä toimintoja. Henkilön omaa päätöksentekoa ja aloitteellisuutta ei tuettu. Asiakkaan ei annettu valita ja hänen omiin aloitteisiinsa ja toiveisiinsa suhtauduttiin pääsääntöisesti kielteisesti. Asiat ja tilanteet esitettiin henkilölle väistämättöminä ja hänestä riippumatta tapahtuvina. Henkilön ainoa keino saada omaa tahtoaan läpi oli itsensä vahingoittaminen. Osaston eettisenä ohjeena ja periaatteena oli pyrkimys ohjata asiakkaita normaaliin elämään ja pois laitospaikasta. Tutkimuksen mukaan henkilökunnan työskentely oli kuitenkin hyvin laitosmaista eikä asiakkaiden itsemääräämisoikeus toteutunut. (Vesala 2010, 156–161.)

Matikka (2001) on tutkinut, mitkä tekijät määrittelevät kehitysvammaisten elämälaadua. Tutkimusprosessin tuloksena laadittiin asteikko kehitysvammaisen elämänlaadun arvioimiseksi. Koettuun elämälaatuun vaikuttivat enemmän psykologiset tekijät kuin elinolosuhteet. Kehitysvammaisten ja muun väestön elämänlaadun vertailu osoittautui

ongelmalliseksi, koska ryhmien välisissä elinolosuhteissa on eroja. Kehitysvammaiset kertoivat olevansa onnellisia, vaikka kokivat muuta väestöä enemmän fyysistä väkivaltaa ja stressiä. Elämänlaadun tutkimiseen käytettävän asteikon osa-alueita olivat kotielämään liittyvä valinnan mahdollisuus, turvallisuus, toiminta, sosiaaliset suhteet, onnellisuus, terveys ja stressi, työ ja vastavuoroinen tuki. (Matikka 2001, 74–75.)

4 KEHITYSVAMMAISTEN ASUMINEN

Asuminen ja siihen liittyvät palveluiden järjestäminen ovat hyvinvointivaltion perusta. Kehitysvammaisten henkilöiden nykyaikaisten asumispalveluiden tulee vastata YK:n vammaisten oikeuksien sopimusta. Sopimus antaa selkeät ohjeet vammaisten henkilöiden ihmisarvosta, valinnanmahdollisuuksista ja elinympäristön esteettömyydestä. Euroopan neuvosto on hyväksynyt oman vammaispoliittisen ohjelman. Ohjelmassa tavoitteeksi on asetettu vammaisten henkilöiden itsenäinen asuminen oman yhteisön keskellä ja oman elämän suunnittelu. Tavoitteena on myös se, että vammaiset henkilöt tulee ottaa mukaan yksilöllisten asumisjärjestelyjen suunnitteluun. Vammaisille henkilöille tulee tarjota riittävä määrä erilaisia tukipalveluita, jotta valinnanvapaus toteutuisi. (YK 1975; Sosiaali- ja terveysministeriö 2006.)

Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan hyvä asuminen on itsenäisen elämän keskeisiä lähtökohtia. Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisuuteen muiden ihmisten kanssa. Tavoitteena on, että esteettömiä, toiminnallisesti joustavia ja tarvittaessa helposti mukautettavissa olevia asuntoja on tarjolla riittävästi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a.) Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen ohjelmaksi kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi vuosina 2010–2015. Ohjelman tavoitteena on vähentää laitospaikkoja nopeasti, suunnitellusti ja hallitusti sekä mahdollistaa lapsuudenkodistaan muuttaville kehitysvammaisille henkilön tarpeita ja toiveita vastaavia asuntoja sekä tarjota yksilöllistä palvelua ja tukea. Ohjelmakauden aikana on tarkoitus tuottaa 600 asuntoa vuosittain. (Valtioneuvosto 2010; Hynynen & Huhta 2011, 7–9.)

Uuteen hallitusohjelmaan (Valtioneuvosto 2011) on kirjattu, että sosiaaliturvan kehittämisen pääpaino on palveluiden laadun, saatavuuden ja vaikuttavuuden parantamisessa sekä etuuksien kehittämisessä niin, että jokaisen toimeentulo turvataan. Hyvä

sosiaaliturva osaltaan vahvistaa yhteisöllisyyttä sekä rohkaisee edistämään omaa hyvinvointia ja ottamaan vastuuta itsestä ja lähimmäisistä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä eriarvoisuuden vähentäminen on otettava huomioon kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja sisällytettävä kaikkien hallinnonalojen ja ministeriöiden toimintaan. Uusi hallitus jatkaa lainsäädännön kehittämistä asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sekä jatkaa meneillään olevaa kehitysvammahuollon rakennemuutosta. Kehitysvammalaitosten osuutta pysyvänä asumisratkaisuna vähennetään edelleen kohdistamalla laitoshoidon vain erittäin vaativaa hoivaa ja hoitoa tarvitseville kehitysvammaisille. (Valtioneuvosto 2011.)

Kehitysvammaiset henkilöt saavat asumispalveluita useiden eri lakien perusteella. Keskeisimpiä lakeja ovat laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/77), laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (vammaispalvelulaki 380/1987) sekä sosiaalihuoltolaki (710/1982). Valmisteilla oleva uusi sosiaalihuoltolaki korostaa sosiaalihuollon kokonaisvaltaisuutta, tarpeenmukaisuutta ja yksilöllisiä palveluja. Lain on turvattava jokaisen yksilön ihmisarvoisen elämän toteutuminen ja heikompien suoja. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2010b.) Kehitysvammaisten henkilöiden asumisen järjestäminen on kuntien tehtävä. Suomessa toteutettavan vammaispolitiikan tavoitteena on se, että yleiset palvelut on tarkoitettu kaikille kansalaisille, mutta vammaisille henkilöille halutaan turvata palveluasuminen subjektiivisena oikeutena. Vammaispalvelulain tavoitteena on vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen siten, että henkilön oma mielipide ja yksilöllinen avuntarve on otettava huomioon palveluja suunniteltaessa ja järjestettäessä. (Ahola & Konttinen, 2009, 6; Niemelä & Brandt 2008, 20–21.)

Ympäristöministeriön toimesta (2007) on tutkittu kehitysvammaisten asumista, asuntojen suunnitteluratkaisuja ja toteutusta sekä asuntojen toimivuutta asukkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksessa nousi esille, että asunnon tulee olla riittävän kokoinen, siinä tulee olla oma wc ja suihku sekä säilytystilaa. Asuintilojen ovien aukeaminen suoraan yhteisiin tiloihin on koettu yksityisyyden suojan kannalta ongelmalliseksi sekä asumisen kannalta laitospäiseksi. Myös yhteisten tilojen tulisi olla riittävän tilavat. Asuntojen tulee olla turvallisia, esteettömiä, muunneltavia sekä äänieristettyjä. Keittiö- ja kylpyhuonekalusteiden korkeutta tulee pystyä säätelemään. Materiaalivalinnoissa on tärkeä kiinnittää huomio pintojen turvallisuuteen, kulutuksenkestävyyteen sekä helppoon puhdistamiseen. (Viitala ym. 2007, 17–18, 61–64.)

4.1 Kehitysvammaisten asumisen laatusuositukset

Sosiaali- ja terveysministeriö (2003) on laatinut vammaisten ihmisten asumisen laatusuositukset. Suositusten tavoitteena on tukea kuntia vammaisten henkilöiden asumisen ja asumispalveluiden kehittämisessä. Suosituksen perustana on perustuslain mukainen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Lähtökohtana on asiakaslähtöisyys ja asuntojen monimuotoisuus. Asuminen ja siihen liittyvät toiminnot ovat keskeinen osa ihmisten hyvinvointia. Suositusten tavoitteena on luoda edellytykset yhdenvertaisuuden toteutumiselle sekä vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen yhteiskunnassa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003, 7–12.)

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (2010) on laatinut laatusuositukset kehitysvammaisten henkilöiden asuntojen rakentamiseen vuosiksi 2010–2017. Lähtökohtana ovat suomalaisen asuntopolitiikan yleiset tavoitteet ja strategiat sekä kansalliset ja kansainväliset sopimukset ja linjaukset, jotka liittyvät vammaisten henkilöiden asumisolosuhteiden ja yksilöllisen asumisen kehittämiseen. Yksilöllistä asumista järjestetään mahdollisimman normaalissa asuinympäristössä kehitysvammaisen henkilö voidessa valita asuntonsa ja sen, kenen kanssa hän asuu. Suosituksen lähtökohtana on näkemys tulevaisuuden asumisesta, jonka perustana on kansalaisuuden periaate ja perus- ja ihmisoikeudet ja mahdollisuus yhtäläisen osallistumiseen. Suosituksessa otetaan kantaa fyysisiin asuntoratkaisuihin ja asumiseen yhdistettävään apuun ja tukeen sekä asumisen suunnitellaan yksilöllisesti kunnioittaen henkilön toiveita ja tarpeita. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010.)

Kehitysvammaisille rakennettavien asuntojen tulee täyttää yleiset asunnon tunnuspiirteet. Tavoitteena on yksilöllisen asumisen tukeminen tavallisessa asuinympäristössä. Henkilökohtaiset asuintilat ovat enemmän kuin huone. Henkilökohtaisiin asuintiloihin sisältyy oma eteinen, keittiö/keittiönurkkaus, kylpyhuone, makuutila, joka on eriytetty oleskelutilasta esim. makuualkovilla, henkilökohtaiset säilytystilat, parveke tai piha-alue ja mahdollisuus viestintäyhteyksiin. Jos henkilö käyttää apuvälineitä, tulee niitä varten olla lisäsäilytystila. Yksilöllisen asumisen tunnusmerkkejä ovat oma postilaatikko tai luukku, ovikello ja oma nimi ovesa. Minimivaatimuksen on, että asuntoihin tehdään vähintään varaukset keittiönurkkaukselle rakentamisaikavaiheessa. Ryhmämuotoisessa asumisessa tarvitaan yhteisiä keittiötiloja henkilökohtaisten keittiöiden lisäksi.

Monikertaisten keittiöratkaisujen rakentamista tulee kuitenkin välttää. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010.)

Asuntojen rakentamisen lähtökohtana ovat kehitysvammaisten henkilöiden yksilölliset asumisen tarpeet. Asuntojen suunnitteluvaiheessa tulee tietää ainakin osaksi tulevien asukkaiden nimet, jotta tulevat asukkaat pääsevät itse suunnittelemaan omaa asuntoaan. Fyysisten tilojen tulee olla esteettömiä ja turvallisia liikkua. Tiloissa ei saa olla suuria tasoeroja ja kynnyksiä. Ovet ovat tarpeeksi leveitä ja helposti avattavia. Tiloihin on lisättävä tukikaiteita tarvittaessa. Keittiössä kalusteet tulee sijoittaa siten, ettei henkilön tarvitse kurkottaa, ja keittiölaitteiden tulee olla ajastimella varustettuja. Henkilökohtaiset pesutilat ovat tilavia, ja ne on varustettu siten, että henkilön että hänen avustajansa on siellä turvallista liikkua ja toimia. Myös piha-alueen tulee olla esteetön ja turvallinen. Asuintilojen sekä piha-alueen tulee olla riittävästi valaistuja. Rakentamisen lähtökohtana on asuntojen muuntuvuus ja mahdollisuus asuntojen joustavaan muokkaamiseen uusiin käyttötarkoituksiin. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010.)

Asuntojen keskeinen sijainti on tärkeä asumisen laatuavoite. Palveluiden, harrastusten ja päivä- ja työtoiminnan tulee olla saavutettavissa. Lähiympäristössä on hyvät liikenne yhteydet julkisilla ja yksityisillä kulkuvälineillä. Esteetön ja turvallinen lähiympäristö ovat tärkeitä laatu tekijöitä, jotka tulee ottaa huomioon asuntojen sijainnin valinnassa. Rakentamishjelmassa tulee ottaa huomioon myös vaativaa sairaanhoitoa tarvitsevien kehitysvammaisten henkilöiden avun tarpeet asumisessaan. Laatusuosituksen mukaan erityisiin asumisen ratkaisuihin tulee turvautua vain tarvittaessa. Vammaisuus sinänsä ei edellytä erillisiä asumisratkaisuja. Asuntoratkaisut tulee toteuttaa yksilöllisesti ja käyttäjien tarpeiden mukaisesti. On tärkeää, että kehitysvammaisten henkilöiden omia elämäntapavalintoja kunnioitetaan. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010.)

4.2 Yksilökeskeisyys ja elämänlaatu asumisessa

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (2011) on laatinut kehitysvammaisten yksilöllisen tuen laatu kriteerit. Kriteerit on laadittu erityisesti asumista tukeville palveluille, mutta ne soveltuvat myös muiden palveluiden määrittelyyn ja arviointiin. Palveluiden järjestämisen ja tuottamisen lähtökohtana ovat asiakkaan yksilölliset tarpeet.

Tavoitteena on, että järjestetty apu, tuki ja palvelut mahdollistavat henkilön yksilölliset tarpeet. Yksilöllinen tuki on yksilöllisesti suunniteltu, toteutettu ja hinnoiteltu. Tuki on henkilön tarpeiden mukaista, joustavaa ja henkilön itsensä valitsemaa. Tuki perustuu käyttäjälähtöiseen tuen tarpeen arviointiin ja hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Yksilöllinen tuki mahdollistaa henkilön aktiivisen osallistumisen sekä mahdollistaa henkilön kehittymisen ja oppimisen. (Kehitysvamma-alan neuvottelukunta 2011 2, 4.)

Laatukriteerien osa-alueet ovat seuraavat: (Kehitysvamma-alan neuvottelukunta 2011, 40.)

1. Palvelut vastaavat asiakkaan yksilöllisiä tarpeita (yksilölliset palvelut).
2. Asiakas itse päättää omista asioistaan ja saa siihen tukea. (tuettu päätöksenteko).
3. Asiakasta kohdellaan kunnioittavasti (kunnioittava kohtelu).
4. Asiakkaan palvelut ovat hänelle riittävät ja lainmukaisia (lainmukaiset palvelut).
5. Palveluilla turvataan asiakkaan ihmisoikeudet (ihmisoikeuksien turvaaminen).
6. Asiakas voi halutessaan osallistua lähiyhteisön ja yhteiskunnan toimintaan (osallisuus lähiyhteisössä ja yhteiskunnassa).

Yksilökeskeisessä palvelumallissa tuodaan esille henkilön omat voimavarat ja vahvuudet käytännön elämässä. Henkilöä ei arvioida hänen diagnoosinsa, puutteidensa ja rajoitteidensa kautta. Yksilökeskeinen toimintamalli etsii keinoja ja tapoja, jotka auttavat henkilöä osallistumaan itselle tärkeisiin asioihin. Tärkeää on kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen keskittyminen, jonka tavoitteena on, että avustettava henkilö ottaa päätösvallan omasta elämästään. Ohjaajan rooli on aktiivisen tuen antajana, jossa tuki ja apu räätälöidään aina henkilön omien tarpeiden kautta. Henkilö saa sen tuen ja avun, jonka tarvitsee, ei yli eikä ali. Aktiivisessa tuessa otetaan huomioon, että tuen tarve saattaa muuttua. Vältetään yhteisössä elävien ”tasapäistämistä” eli kohtelemista yhtenä ryhmänä; sen sijaan huomioidaan jokaisen yksilölliset tarpeet. (Hintsala & Rajaniemi 2010a, 8.)

Asuminen tulee järjestää Hintsalan ja Ahlstenin (2011) mukaan siten, että kehitysvammaisille henkilöille annetaan todellisia vaikutusmahdollisuuksia. Keskisiä periaatteita tulevaisuuden asumisessa ovat henkilön oikeus valita asuntonsa ja asuinkumppaninsa. Henkilöllä on oikeus tulla kohdelluksi ihmisenä ja yksilönä, oikeus tavalli-

seen elämään tavallisessa ympäristössä sekä oikeus yksilöllisiin tarpeisiin perustuvaan apuun ja tukeen. Palveluiden tämänhetkiset suunnittelukäytännöt eivät tue henkilön ja perheen osallisuutta ja kuulluksi tulemistä. Suomesta puuttuu lainsäädäntö, joka turvaisi oikeuden tuettuun päätöksentekoon. Ongelmia tuottaa myös kapea palveluvalikoima. Henkilölle ei välttämättä löydy omasta asuinympäristöstä yksilöllistä ja omien toiveiden mukaista asumista. (Hintsala & Ahlsten 2011, 19.)

Yksilökeskeisessä palvelumallissa on kysymys vallan jakamisesta, jossa valta valita ja tehdä päätöksiä siirtyy kehitysvammaiselle henkilölle itselleen, pois järjestelmästä ja työntekijöiltä. Työntekijän rooli on tukea henkilön päätöksentekoa ja osallistumista. Yksilökeskeinen suunnittelu pohjautuu näkökulmaan, jossa kehitysvammaisen henkilön itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Itsenäisyys ei tarkoita kehitysvammaisen henkilön palveluiden suunnittelussa sitä, että henkilön pitäisi pärjätä ja osata asioita yksin. Itsenäisyys tarkoittaa, että henkilö saa tarvittavan tuen itselle tärkeiden asioiden toteuttamiseen. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu lähtee näkemyksestä, että jokaisella ihmisellä on yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet kansalaisena sekä mahdollisuus tehdä omaa elämää koskevia valintoja. (Hintsala & Rajaniemi 2010a, 8–9.)

Yksilökeskeinen toiminta lähtee asiakkaan omista henkilökohtaisista näkemyksistä. Näiden taustalla ovat yksilölliset tarpeet. Tarve on Kairin (2009) mukaan kuitenkin monimutkainen käsite, ja sen määrittelyyn liittyy subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välinen jännite. Kehitysvammaisen henkilön toimintavaje on ajattelun ja ymmärtämisen alueella. Järjestelmäkeskeinen ajattelutapa lähtee siitä oletuksesta, ettei kehitysvammaisen henkilö voi tietää, mikä hänelle on parasta. Vastavuoroinen vuorovaikutus ei useinkaan toteudu kommunikaatiovaikeuksien takia. Vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa tarvitaan työntekijän omien arvojen tarkistamista ja eri ihmisiä koskevien oletusten selkeyttämistä sekä käytännön toiminnan ja työtapojen uudistamista sekä ammatillista kehittymistä. Yksilökeskeistä järjestelmämallia voidaan vahvistaa luomalla vuorovaikutustilanteita, jossa asiakkaalla on mahdollisuus tasavertaiseen ja dialogiseen vuorovaikutukseen. (Kairi 2009, 112–113, 117.)

Palveluasumisessa henkilön elämänlaatu ei ole sama asia kuin hoidon laatu. Hoidon ja palvelun hyvä laatu koostuu ammattitaidosta ja henkilön aidosta kohtaamisesta. Mitä riippuvaisempi henkilö on ulkopuolisesta avusta, sitä tärkeämmäksi käy hoidon ja

palvelun laatu elämänlaatua tukevana ja ylläpitävänä keinona. Elämänlaatuun voidaan vaikuttaa hyvillä hoitokäytännöillä. Toiminta lähtee siitä, että asiakasta ja hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan ja arvostetaan. Hänen omia voimavarojansa ja itsensä toteuttamista tuetaan. Palvelu järjestetään yksilöllisesti. (Vaarama 2002, 13, 24.)

Jokaisella ihmisellä on oikeus päättää omista asioistaan ja toteuttaa omaa elämäntyyliään. Yksilökeskeisen palveluiden suunnittelun avulla mahdollistuu kokonaisvaltaisesti tuettu elämä ja avaimet täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Kaikessa asumisessa ja elämän suunnittelussa huomion keskipisteenä on yksilö: hänen toiveensa, tarpeensa ja kiinnostuksen kohteensa. Palvelut järjestetään siten, että tuetaan asiakkaan omaa päätöksentekoa. Kehitysvammaisia henkilöitä tuetaan ottamaan vastuuta omasta elämästään. Henkilöä tuetaan elämään oman näköistä elämää ja elämään yhteisön jäsenenä. Optimaalisessa autonomiassa henkilöllä on määräysvalta, valinnan mahdollisuudet ja vastuu omista asioistaan. Oma koti, työ ja raha ovat tärkeitä kaikille ihmisille. (Oma ovi, oma tuki 2008, 5–8; Duffy 2007, 1–3.)

Kehitysvammaisten yksilöllisten asumisratkaisujen kehittämisen lähtökohta on perus- ja ihmisoikeuksissa sekä täysvaltaisesta kansalaisuudesta (kuvio 1). Asumisratkaisujen tulee vahvistaa kehitysvammaisen henkilön osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Kehitysvammaisille henkilöillä on oikeus samantapaisiin asumismahdollisuuksiin yhteisössä kuin muillakin ihmisillä. Heillä tulee olla mahdollisuus asua muun väestön keskeillä. Kehitysvammaisen henkilön keskeiset vaikeudet liittyvät kieleen ja kommunikaatioon. Koska omien asioiden esille tuominen on vaikeaa, on tärkeää, että on yhteisön keskeillä tullakseen nähdä ja kuulla. Kehitysvammaisten asuminen ja asumiseen tarvittavat tukipalvelut tulee järjestää yksilöllisen asumisen periaatteen mukaisesti. Tukipalvelujen tulee olla sellaisia, joiden turvin kehitysvammaisen voi elää itse haluamallaan tavalla, ja jotka tarjoavat tarvittavan avun, tuen ja suojan. (Hynynen & Huhta 2011, 7; Hintsala & Ahlsten 2011, 18–19.; Niemelä & Brandt 2008, 43; Duffy 2007, 1–3.)

AVAIMET TÄYSIVALTAISEEN KANSALAISSUUTEEN

KUVIO 1. Täysivaltaisen kansalaisuuden edellytykset Duffy (2006, 2) mukaan

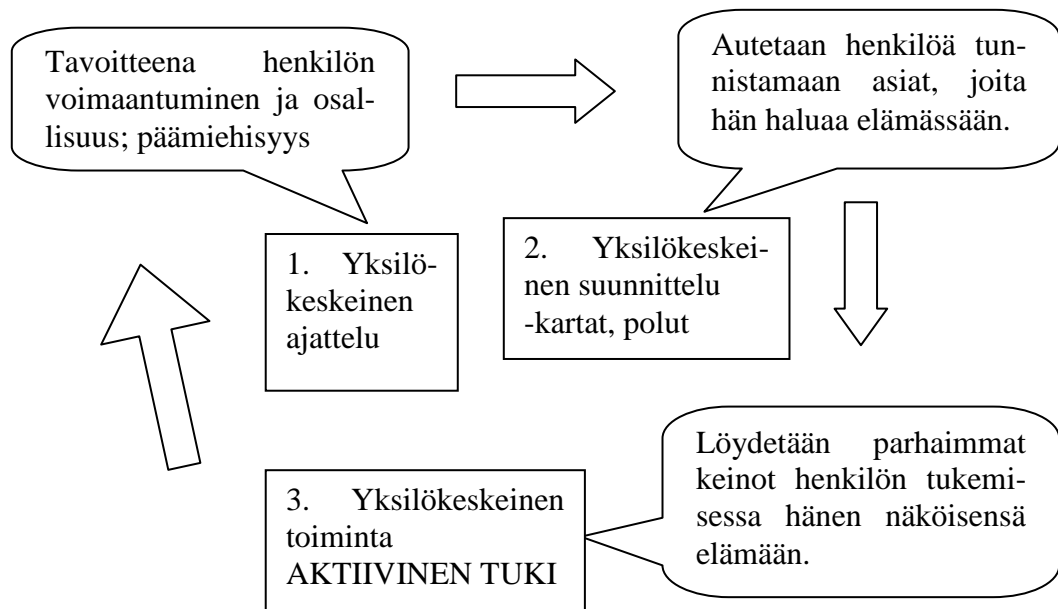
Asiakkaan oman elämän asiantuntijuuden ja kokemustiedon huomioimatta jättäminen tai mitätöinti on yksi suurimpia ongelmia järjestelmäkeskeisessä palvelujärjestelmässä. Kehitysvammaisella on vain vähän keinoja ilmaista huolenaiheensa ja mielipiteensä palveluja järjestävälle taholle. Nykyiset palveluiden toimintakäytännöt eivät riittävästi tue asiakkaiden osallistumista tai järjestä mahdollisuutta kommunikointiin. (Kairi 2009, 111.)

Leino (2009) on selvittänyt kehitysvammaisten henkilöiden ajatuksia asumisestaan ja elämisestään. Tutkimuksen mukaan kehitysvammaiset henkilöt kaipaavat asumisessaan omaa rauhaa ja yksityisyyttä. He myös toivoivat, että voisivat viettää aikaa ystävien kanssa tai kumppanin kanssa omassa kodissa. Palveluasumisessa toivottiin omia keittiöitä ja kaappitilaa. Palveluasumisen huono puoli oli se, että omat mieltymykset ja toiveet elämisen suhteen on unohdettava ja eletävä yhteisön sääntöjen ja rytmin mukaisesti. Palveluasumisen säännöt ja kontrolli lähtevät usein henkilökunnan tarpeista, ja näiden tarkoitusta asiakkaan kannalta on vaikea ymmärtää. Haastatellut toivoivat myös henkilökohtaista apua enemmän omien toiveiden täyttämiseen. Palveluasumi-

nessa saatettiin auttaa niissä asioissa, joissa henkilö ei tarvinnut apua, mutta sivuutettiin henkilön omat toiveet. (Leino 2009, 19.)

4.3 Aktiivinen tuki

Aktiivinen tuki tarkoittaa työntekijän työskentelytapaa kehitysvammaisen henkilön kanssa. Keskeistä on kommunikaatio ja vuorovaikutus. Positiivisilla keinoilla tuetaan henkilön omaa mielipiteen ilmaisua ja osallisuuden lisäämistä. Pääpaino aktiivisessa tuessa on lähityöntekijän toiminnan arvioimisessa ja työskentelyn kehittämisessä eikä kehitysvammaisen henkilön ominaisuuksissa, toimintakyvyssä tai osaamisessa. Aktiivisen tuen työn tavoitteena on, että työntekijä oppii tutkimaan ja arvioimaan omaa toimintaansa vuorovaikutuksessa. On etsittävä työskentelytapoja, jotka tukevat kehitysvammaisen henkilön mielipiteen ilmaisua ja osallistumista itselleen tärkeissä asioissa. Aktiivinen tuki ei ole palvelumalli, vaan tapa tehdä asioita yhdessä kehitysvammaisen kanssa. Henkilö on oman elämänsä päämies. (Hintsala & Ahlsten 2011, 21; Hintsala & Rajaniemi 2010b.)

KUVIO 2. Yksilökeskeisen suunnittelun ja aktiivisen tuen prosessin kulku Hintsalan ja Rajaniemen (2010b) mukaan

Kehitysvammaisten henkilöiden voi olla vaikea hahmottaa, millaisia muutoksia he omaan elämäänsä sekä palveluihin ja tarvittavaan tukeen tarvitsevat. Henkilökohtaisen

budjetoinnin tärkeä työväline on yksilökeskeinen suunnittelu (kuvio 2). Se on prosessi, jonka avulla henkilö pohtii, mitkä asiat ovat hänelle tärkeitä ja millaista elämää hän haluaa elää. Vaihtoehtojen harjoittelu ja vaihtoehtojen tekemisen harjoittelu on oman näköisen elämän kannalta oleellista. Työvälineinä ovat elämäkartan ja -polun piirtäminen, yhteisen kommunikaatiomenetelmän löytyminen ja riittävien apuvälineiden käyttäminen, esimerkiksi talking mats. (Hintsala & Ahlsten 2011, 22.; Hintsala & Rajaniemi 2010b.)

Työntekijöiden keskeisiä välineitä työn kehittämisessä ja siinä oppimisessa ovat jatkuva reflektointi eli itsearviointi. Kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta vahvistetaan tukiprofiilin avulla. Tukiprofiili on sopimus, jossa kehitysvammaista henkilöä tukevat työntekijät sitoutuvat toimimaan henkilön kanssa yhdenmukaisesti ja henkilölle parhaalla tavalla. Aktiivinen tuki on oikeus tulla kohdelluksi siten kuin itse haluaa ja tavalla, joka mahdollistaa osallisuutta. Kehitysvammaistyössä on perinteisesti toimittu siten, että ”hyvää tarkoitettavassa” työskentelytavassa on viety kehitysvammaisilta oikeus elää oman näköistä elämää. Aktiivisen tuen toteutumista edistetään henkilökohtaisella budjetoinnilla. (Hintsala & Ahlsten 2011, 21; Hintsala & Rajaniemi 2010b.)

Hirvonen (2006) on selvittänyt opinnäytetyössä asuntolassa asuvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden mahdollistumista ja sitä millä eri tavoin asukkaan oma tahto tulee esille ja kuinka työntekijät sen toteutumisen mahdollistavat arjen eri tilanteissa. Tutkimus vahvisti oletuksen, että asuntolatyöntekijöillä on vastuu ja valta asukkaiden itsemääräämisoikeuteen. Asukkaiden toimintakyvyllä ei ollut merkitystä siihen, miten itsemääräämisoikeutta rajoitettiin. Asukkaiden valintoja ohjattiin rutiinien avulla, joita perusteltiin turvallisuuden näkökulmasta. (Hirvonen 2006, 7, 57–58.)

Aktiivinen tuki-työskentelymallin yksi keinoista on henkilökohtainen budjetointi. Siinä henkilö saa määräysvallan siitä, millaista apua ja tukea hän itselleen tarvitsee. Henkilökohtainen budjetointi perustuu järjestelmän läpinäkyvyyteen. Henkilö saa tietää, minkälainen rahasumma on käytettävissä hänen palveluidensa järjestämiseen. Tällä rahalla hän itse suunnittelee ja järjestää tuen ja palvelunsa itselleen mielekkäällä tavalla. Ratkaisuja voidaan hakea totuttujen mallien ulkopuolelta. Tällä haastetaan sosiaalihuoltojärjestelmän perinteinen käsitys siitä, minkälaista tukea ja palveluja vammaiset henkilöt perinteisesti ovat tarvinneet. Henkilökohtaisen budjetoinnin rahoitus ei tule

uutena rahoituksena, vaan on jo olemassa olevaa perinteisen palvelun rahoituksessa olevaa rahaa. (Hintsala & Ahlsten 2011, 21–22; Hintsala & Rajaniemi 2010b.)

Sosiaali- ja terveysministeriössä on parhaillaan käynnissä hanke, jonka tavoitteet ovat hallituksen esityksen mukaan lainsäädännön saattaminen perus- ja ihmisoikeuksien mukaiseksi sekä itsemääräämis- ja perusoikeuksien rajoittamisen käytön yhdenmu- kaistaminen ja vähentäminen. Tavoitteena on, että lainsäädäntö täyttää perustuslain ja ihmisoikeussopimusten vaatimukset. Lainsäädännön lähtökohtana on toisaalta minimoida rajoitteiden käyttöä eri palveluissa ja toisaalta säätää ohjeita menettelyistä niitä käytettäessä. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on laatia hallituksen esitys itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoituksis- ta sosiaali- ja terveydenhuollossa. (Hansson 2010.) Uuteen hallitusohjelmaan on kir- jattu näiden hankkeiden jatkuminen (Valtioneuvosto 2011).

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tämän kehittämishankkeen tehtävänä oli aloittaa kehitysvammaisten palveluasumisen kehittäminen Punkaharjulla. Palveluasumisen kehittäminen aloitettiin siten, että kar- toitettiin palveluasumiseen tulevien asukkaiden, heidän omaistensa sekä nykyisen henkilökunnan näkemyksiä ja toiveita asumisesta ja palveluista itsemääräämisoikeu- den näkökulmasta etsimällä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

Miten asukkaat kokevat elämänlaadun ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen asumi- sessa?

Miten asukkaiden omaiset haluavat kehitysvammaisen henkilön elämänlaadun ja it- semääräämisoikeuden toteutuvan asumisessa?

Miten henkilökunta kokee palveluasumisen asiakkaiden elämänlaadun ja itsemäärää- misoikeuden toteutuvan asumisessa?

Tutkimustulosten pohjalta aloitetaan palvelukodin toimintamallin kehittäminen, jossa asukkaan itsemääräämisen näkökulma toteutuu. Samalla kuvataan arvot ja kriteerit palveluasumiselle sekä laaditaan muuttovalmennus-suunnitelma.

6 TOIMITATUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Toimintatutkimus

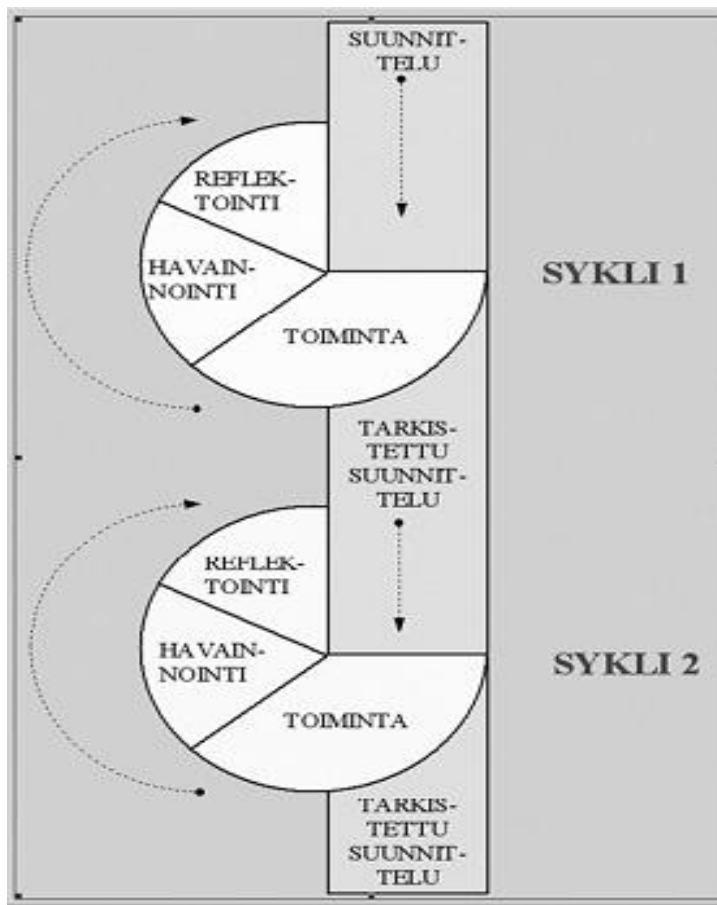
Toimintatutkimus on yleisnimitys hankkeille, joissa tutkimuskohteisiin pyritään tavalla tai toisella vaikuttamaan, tehdään kohteeseen tutkimuksellisin keinoin interventio. Toimintatutkimuksessa tutkija osallistuu tutkittavan yhteisön toimintaan ja pyrkii ratkaisemaan jonkin ongelman yhdessä yhteisön jäsenten kanssa. Toimintatutkimuksen perusideana on ottaa ne ihmiset, joita tutkimus koskettaa mukaan tutkimushankkeen täysvaltaisiksi jäseniksi sekä yhdessä toteuttaa asetettuja tavoitteita. Toimintatutkimuksen ideaalina on pyrkimys muutokseen kohti parempaa. (Eskola & Suoranta 2008, 126–127.)

Toimintatutkimuksen tarkoituksena on kehittää uusia taitoja tai lähestymistapoja johonkin ongelmaan, joka nousee työyhteisön sisältä. Toimintatutkimuksen kehittämistavoitteet määräytyvät kehittämiskohteen omista lähtökohdista, ongelmista ja tarpeista. Tavoitteet nousevat käytännöstä. Toimintatutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa määritellään ongelma ja asetetaan tavoitteet. Sen jälkeen tehdään kirjallisuuskatsaus, jossa selvitetään, onko samanlaisia ongelmia ratkaistu tätä ennen ja minkälaisin keinoin. Sitten määritellään ongelmat ja lähestymistavat selkeästi. Toimintatutkimuksen prosessi tulee laatia siten, että asetetut tavoitteet toteutuvat. Seuraavana määritellään arviointikriteerit, mittausmenetelmät sekä analysoidaan tietoa ja evaluoidaan tulokset. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2011.)

Toimintatutkimukseen kuuluu osallistuva suunnittelu ja dialogi. Kehittämisprosessi tehdään yhdessä tutkijan ja niiden toimijoiden kanssa, joita asia koskee ja jotka osallistuvat aktiivisesti prosessin kulkuun. Se on prosessi, joka tähtää toiminnan muuttamiseen ja kehittämiseen entistä paremmaksi. Toimintatutkimus tarkastelee ilmiötä siitä näkökulmasta, kuinka asioiden tulisi olla, jotta saavutetaan tietty taso. Toimintatutkimus etenee sykleittäin, ja se tähtää toiminnan muuttamiseen tai parantamiseen. Toimintatutkimus sopii tilanteisiin, joissa toiminnan avulla pyritään muuttamaan jotakin ja samanaikaisesti lisäämään sekä ymmärrystä että tietoa muutosta kohtaan. Tutkittavat ovat aktiivisesti osallistumassa muutosprosessissa; tutkijan ja tutkittavien suhteen perustana on yhteistyö. Toimintatutkimus on ryhmien ja yksilöiden omaa systemaattista tutkimusta niistä toimenpiteistä, joilla yhdessä muutetaan ja kehitetään koh-

detta. Tutkimusprosessi on syklinen, ja siinä vuorottelevat suunnittelu, toiminta, havainnointi ja toiminnan arviointi. (Anttila 2007, 135–136.)

Toimintatutkimus etenee sykleittäin (kuvio 3). Tässä kehittämishankkeessa aloitetaan toimintatutkimus, joka jatkuu työpaikalla oman osuuteni jälkeen. Kehittämishankkeessa kehitetään Punkaharjun kehitysvammaisten palveluasumista; pääpaino on uuden palvelukodin suunnittelussa. Kehittämishankkeen aikana toteutetaan toimintatutkimuksen kaksi ensimmäistä vaihetta eli suunnittelu ja toiminta.

KUVIO 3. Toimintatutkimuksen vaiheet (Anttila 2007, 137)

Toimintatutkimus on tutkimuksellinen lähestymistapa, tutkimusorientaatio ja -strategia, jossa hyödynnetään erilaisia kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Toimintatutkimukselle ei ole määritelty yksiselitteistä ja kaikkien hyväksymää määritelmää, eikä sitä voi tunnistaa siinä käytettyjen tutkimustekniikoiden perusteella, koska tekniikat vaihtelevat eri tutkimuksissa. Toimintatutkimuksessa toteutetaan samanaikaisesti sekä tutkimus että käytännön tilanteen muutos. Kun hankitaan tietoa, ohjataan käytäntöä muuntelemalla jotakin tiettyä, tutkimusprosessin osana olevaa todellisuutta. Tutkimusaineistoa voidaan kerätä kyselyllä, haastattelulla ja havainnoi-

malla. Myös asiakirjoja ja muuta kirjallista materiaalia voidaan käyttää tutkimusaineistona. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2011.)

Tämä kehittämishanke on lähtenyt liikkeelle palveluasumisen kehittämisen tarpeesta. Suunnitteluvaiheessa olen koonnut kirjallisuuskatsauksen kehitysvammaisten palveluasumiseen liittyvistä asioista, elämänlaadusta, itsemääräämisoikeudesta sekä kehitysvammaisten henkilöiden asumisen laadusta. Vaalijalan kuntayhtymä on myös aloittanut palvelukodin suunnittelun. Palvelukodin ensimmäiset piirustukset tulivat tarkasteluun elokuussa 2011. Ensimmäinen suunnittelupalaveri oli 6.9.2011. Palvelukodin piirustuksiin ovat voineet tulla asukkaat, heidän omaisensa sekä nykyinen henkilöstö vaikuttaa. Myös työyhteisössä on aloitettu uuden palvelukodin toiminnan suunnittelu, siten, että keskustelemme ja suunnittelemme palvelukodin toimintaa ja pohdimme tulevien asukkaiden erityistarpeita. Tärkeintä suunnitteluvaiheessa on kaikenlainen keskustelu tulevien asukkaiden, omaisten ja henkilökunnan kanssa. Tärkeää on myös huomioida tulevat naapurit. Palvelukodin rakentamisen naapureiden kuulemistilaisuus järjestettiin 23.11.2011. Toimintavaiheessa suoritettiin tutkimuksen aineiston keräys (liitteet 1–5) ja analysoitiin tulokset (liite 6).

6.2 Toimintatutkimuksen suunnittelu

Suunnitteluvaiheessa kokosin teoriaosuuden ja tein tutkimussuunnitelman. Teoriaan etsin viimeisimmän tiedon kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden suosituksista sekä asumisen laatusuosituksista. Kävin keskusteluja työyhteisössä, omaisten sekä muiden palvelukotien esimiesten kanssa siitä, minkälaisia ovat hyvät rakenteet ja minkälaista on hyvä asuminen palvelukodissa. Keskustelut olivat luovaa ajatusten vaihtoa ja eikä niitä dokumentoitu.

Tutkimukseen valitsin menetelmäksi kvalitatiivisen eli laadullinen tutkimuksen metodia. Laadullinen tutkimus pyrkii ilmiön kuvaamiseen, ymmärtämiseen ja mielekkäseen ymmärtämiseen. (Hirsjärvi ym. 2010,160–161.)

6.3 Toimintatutkimuksen aineiston keruu

Toimintavaiheessa keräsin aineiston, analysoin tulokset ja aloitettiin tulevan palvelukodin toiminnan suunnittelu. Toimintatutkimus eteni siten, että sain tutkimusluvan 27. päivä lokakuuta Vaalijalan kuntayhtymän avopalveluiden johtajalta. Aineisto

kerättiin eri menetelmillä ja eri lähteistä siten, että omaisten ja henkilökunnan näkemyksiä selvitettiin eläytymismenetelmällä. Kehitysvammaisten omia mielipiteitä selvitettiin ryhmähaastattelulla sekä lomakehaastattelulla.

Palvelukodin suunnittelutyöryhmä on kokoontunut kolme kertaa Juvalla Vaalijalan kuntayhtymän vuonna 2010 valmistuneessa palvelukodissa. Punkaharjulla järjestettiin omaisten ja kuntalaisten kuulemistilaisuus 23.11.2011. Tuleville asukkaille jaettiin kehitysvammaisten tukiliiton laatiman opas ”omaan kotia kohti”. Palveluasumisen arvot ja laatukriteerit laadittiin yhdessä asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa 12.1.2012. Tutkimustulokset, laaditut palveluasumisen arvot ja laatukriteerit (liite 7) sekä muuttovalmennus suunnitelma (liite 8) esiteltiin omaisille kehitysvammaisten tukiyhdistyksen paikallisosaston kevätkokouksessa 24.2.2012.

Käytin laadullisen tutkimuksen menetelminä kehyskertomusta eläytymismenetelmällä, ryhmähaastattelua sekä lomakehaastattelua.

Eläytymismenetelmä

Tutkimuksessa käytettiin yhtenä tutkimusmenetelmänä eläytymismenetelmää. Se on hermeneuttinen tutkimusmenetelmä, ja sitä käytetään erityisesti tulevaisuudentutkimuksissa. Tutkimuksen tavoitteena yritetään nostaa esille alitajunnassa olevia näkemyksiä asiasta. Hermeneuttisen tutkimuksen kulku sisältää tutkimuskohteen itsenäisyyden, merkitysten tasapainon, ymmärtämisen olemassaolon ja aina uudelleen ymmärtämisen vaiheet. Eläytymismenetelmä on edullinen ja nopea tapa kerätä aineistoa. (Ylinen 2011; Tuomi & Sarajärvi 2011, 35.)

Eläytymismenetelmällä tarkoitetaan esseiden ja tarinoiden kirjoittamista, jossa kirjoittajat mielikuvitustaan apuna käyttäen jatkavat tutkijan aloittamaa kehyskertomusta tutkijan ohjeiden mukaan. Eläytymismenetelmän yhtenä perusajatuksena on, että vastaajan katsotaan kykenevän erittelemään, havaitsemaan ja tulkitsemaan erilaisia tilanteita. Tarinamuoto on tapa kokemusten jäsentämiseen, ja tutkimusta tehdään tarinoiden ohjaamana. Analysoimalla tulevaisuuteen liittyviä tarinoita voidaan saada selville, miten tulevaisuutta tulisi rakentaa, millaisia vaihtoehtoja tehdään mahdolliseksi ja millaisin merkityssuhtein se tehdään. Tarkoituksena on keskustelun herättäminen. Eläytymismenetelmällä vertaillaan yleisesti kahta erilaista vastakkaista tarinaa. Yksi

eläytymismenetelmätehtävä on soveltava kirjoitelma, jota voidaan myös käyttää siinä tutkimusaineistona, ilman vertailevaa tutkimusotetta. (Ylinen 2011; Eskola & Suoranta 2008, 110–114.)

Tutkimusaineisto kerättiin eläytymismenetelmää käyttäen kehitysvammaisten omaisilta ja nykyiseltä henkilökunnalta. Kertomuksia lähetetään kirjoitettavaksi saatekirjeen (liite 1) kanssa yhteensä 22 kappaletta, Punkaharjun palvelukotiin mahdollisesti muuttavien henkilöiden omaisille ja nykyiselle henkilökunnalle. Tässä tutkimuksessa eläytymismenetelmää sovellettiin siten, että vastaajia pyydettiin eläytymään vain yhteen positiiviseen kehyskertomukseen (liite 2). Testasin kehyskertomuksen kahdella henkilöllä, omaisten sekä henkilökunnan edustajalla. Kehyskertomus oli heidän mielestään vaikea, joten muokkasin sitä. Aineiston pienen koon takia en erotellut omaisten ja henkilökunnan lomakkeita, vaan yhdistin ne jo tässä vaiheessa. Eskolan ja Suorannan (2008) mukaan eläytymistarinoita analysoitaessa 15 kehyskertomusta on riittävä määrä (Eskola & Suoranta 2008, 62). Toisaalta aineiston määrä on kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuskohtainen; vastuksia tarvitaan juuri sen verran, kuin aiheen kannalta on välttämätöntä. Henkilökuntaa on minun lisäksi kolme ja kaksi vakituista sijaisista.

Ryhmähaastattelu

Ryhmähaastattelu on haastattelua, jossa paikalla on samalla kertaa useita haastateltavia. Tavoitteena on ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta tai temasta. Ryhmähaastattelu voidaan käyttää silloin, kun oletetaan haastattelijan jännittävän yksilöhaastattelua ja siten pystyvän ryhmässä toimimaan paremmin. Ryhmähaastattelussa ryhmä yleensä innoittaa toinen toistaan puhumaan. Ryhmähaastattelua käytetään, kun pyritään ymmärtämään ihmisten välistä vuorovaikutusta, tehdään toimintatutkimusta, tavoitellaan ylipäättään ymmärtämistä ja oivaltamista sekä uusia ideoita. Ryhmän yhteiset kokemukset tekevät käyttäytymisestä julkista, ja siten sitä on vaikea salailla. Yhdessä keskustellen unohtaminen ja väärin ymmärtäminen on vähäisempää. Puhuttaessa ryhmälle tutuista asioista ryhmän normit tulevat helposti esiin, vaikka niitä ei erikseen kysytä. Ryhmähaastattelussa haastateltavat kontrolloivat toisiaan. (Eskola & Suoranta 2008, 94–96.)

Ryhmähaastattelu on Hirsjärven ym. (2010) mukaan tehokas tiedonkeruun menetelmä, koska samalla saadaan tietoa usealta henkilöltä yhtä aikaa. Ryhmähaastattelua voidaan

käyttää silloin, kun oletetaan haastateltavien arastelevan yksilöhaastatteluja. Ryhmän kontrolloivalla vaikutuksella on sekä myönteisiä että kielteisiä puolia. Ryhmä voi auttaa väärinymmärrysten korjaamisessa sekä auttaa muistivaraisten asioiden muistamisessa. Toisaalta ryhmä voi estää kaikkien mielipiteiden esilletulon. Joku ryhmäläisistä voi olla dominoiva ja näin säädellä keskustelun kulkua. Nämä seikat on otettava huomioon tuloksia analysoitaessa. Ryhmähaastattelun keskustelu liittyy ennalta määrättyyn teemaan, mutta keskustelu on vapaamuotoista. Keskustelu videoidaan, ja aineisto litteroidaan. (Hirsjärvi ym. 2010, 210–211.)

Valitsin ryhmähaastattelun tähän tutkimukseen sopivaksi tiedonkeruumenetelmäksi, koska halusin hyödyntää ryhmän voimaa. Punkaharjulla kehitysvammaisten päivätoiminnassa on ryhmässä keskusteltu aikaisemminkin, ja keskustelu on ollut mielenkiintoista. Burakoffin (2011) mukaan kehitysvammaisten henkilöiden haastatteleminen on haasteellista, koska kehitysvammaisuus tuo toimintarajoitteen ymmärtämisen, käsittämisen ja hahmottamisen alueelle. Usein kommunikaatiossa on eriasteisia vaikeuksia. Kehitysvammaisen henkilö ei kykene vastaanottamaan tietoa samalla tavalla kuin muut, ja kaikki eivät osaa ilmaista itseään siten, että kehitysvammaisen henkilö sen ymmärtäisi. Kehitysvammaisen henkilön on vaikea ymmärtää käsitteellistä, kertovaa ja kuvailevaa kieltä. (Burakoff 2011.)

Kysyin haastatteluun luvan (liite 3) päivätoiminnan asiakkailta tai heidän omaisiltaan. Ryhmähaastattelu toteutettiin avoimena haastatteluna. Haastattelussa keskusteltiin vapaamuotoisesti, ennalta laaditun rungon perusteella (liite 4). Ryhmässä keskusteltiin elämänlaadusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä, omista kyvyistä ja niiden käyttöön ottamiseen vaikuttavista tekijöistä. Ryhmään osallistuu 9 henkilöä. Haastattelu toteutettiin 11.11.2011, ja se videoitiin.

Lomakehaastattelu

Lomakehaastattelu eli strukturoitu haastattelu tapahtuu ennalta laadittujen kysymyksiä käyttäen. Lomakkeessa kysymysten ja väitteiden muoto ja järjestys on ennalta suunniteltu. (Hirsjärvi ym 2010, 208.) Asumisen palvelusätiö (Aspa) on kouluttanut eri paikkakunnilla palvelukodin asukkaita haastattelemaan toisten palvelukotien asukkaita. Vertaisarvioinnissa tavoitteena on tukea ja lisätä asumispalveluja käyttävien henkilöiden vaikuttamismahdollisuuksia. Siten arvioinnin kohteena on vaikuttaminen. Siinä kysytään asumispalveluja käyttäviltä ihmisiltä, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia

heidän omassa asumisyksikössään on käytössä ja miten ne toimivat. Arvioitsijoina eli haastattelijoina toimivat ihmiset, jotka itsekin asuvat asumispalveluyksikössä tai palvelutalossa. Vertaisarvioinnin kautta asumispalveluja tuottavat tahot saavat tietoa, jota voidaan käyttää toiminnan kehittämiseen. Haastattelu tapahtuu siten, että vertaisarvioitsijalla on käytössä ennalta laadittu kyselylomake (liite 5). Kyselylomake lähetään myös haastateltaville etukäteen luettavaksi. Asumisen palvelusäätiön työntekijä on mukana haastattelutilanteessa mutta vain kirjurina. (Asumisen palvelusäätiö 2011.)

Kiinnostuin vertaisarvioinnista, kun Vaalijalan kuntayhtymän asumisen esimiesten työkokouksessa esiteltiin vertaisarviointitoimintaa. Lokakuussa 2011 lähetin pyynnön Asumisen palvelusäätiöön haastattelun toteuttamisesta. Marraskuun 22. päivä Aspan kouluttamat vertaisarvioitsijat haastattelivat kaikki Koivukodin asukkaat (6). Viikkoa aikaisemmin kyselylomakkeet tulivat sähköpostilla minulle. Tulostin lomakkeet ja jaoin asukkaille omat kappaleet ja kävimme kysymykset yhdessä läpi. Joulukuun 12. päivänä samat henkilöt saapuivat Koivukodille kertomaan haastattelun tulokset. Sain myös käyttööni yhteenvedon haastattelun tuloksista.

6.4 Toimintatutkimuksen aineistojen analyysi

Aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko on tutkimuksen teossa tärkeintä. Aineiston analyysin ensimmäisessä vaiheessa suoritetaan aineiston tarkastus. Ryhmähaastattelun ja havainnoinnin tulokset litteroin teema-alueiden mukaan. Litteroinnilla tarkoitetaan tallennetun aineiston sanasanallista kirjoittamista. Kolmannessa vaiheessa aineisto järjestetään analyysia varten. Aineisto analysoidaan sisällön analyysiä hyväksi käyttäen. Aineistosta nostetaan teemoja ja luodaan käsitekartta. Käsitekartta auttaa löytämään oleelliset seikat aineistosta. (Hirsjärvi ym. 2010, 221–222; Eskola & Suoranta 2008, 174–180.)

Sisällön analyysin avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Sen avulla voidaan järjestää, kuvailla ja kvantifioida tutkittavaa ilmiötä. Sisällön analyysin avulla luodaan sellaisia malleja, jotka esittävät tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä muodossa ja joiden avulla tutkittava ilmiö voidaan käsitteellistää. Sisällön analyysi sopii strukturoimattoman aineiston analysointiin. Sen avulla pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysin lopputuloksena tuotetaan kategorioita, käsitteitä tai käsitekartta, jotka kuvaavat tutkitta-

vaa ilmiötä. Kategoriat ja käsitekartat kuvaavat ilmiötä kokonaisuutena, esittävät niiden hierarkian sekä mahdolliset suhteet toisiinsa. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 3.)

Sisältöä voidaan analysoida kahdella tavalla, joko induktiivisesti eli aineistosta lähtevästi tai deduktiivisesti eli aikaisemmasta käsitejärjestelmästä lähtevästi. Ennen analyysiä määritellään analyysiyksikkö, jonka valintaa ohjaa tutkimustehtävä ja aineiston laatu. Analyysiyksikön valitsemisen jälkeen aineisto luetaan useita kertoja läpi. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 4.)

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta sisällön analyysi voi olla ongelmallinen siten, että tutkija ei pysty tarkastelemaan analyysiprosessia objektiivisesti, vaan tulos perustuu tutkijan subjektiiviseen näkemykseen asiasta. Sisällön analyysi on haastava analyysimenetelmä, ja tutkimuksen onnistuminen riippuu siitä, miten tutkija onnistuu pelkistämään aineiston ja luomaan kategorioita tai käsitekarttaa siten, että ne kuvaavat mahdollisimman luotettavasti tutkittavia asioita. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 10.)

Eläytymismenetelmällä saatujen vastusten analysointi aloitettiin valitsemalla analyysitavaksi induktiivinen eli aineistosta lähtevä tapa. Aineisto (N=9) luettiin useaan kertaan läpi ja vastauksista etsittiin erilaisia ilmaisuja. Aineistosta löytyi 140 erilaista ilmaisua. Ilmaisut järjestettiin teoreettisesta viitekehyksestä saatujen kategorioiden mukaan.

Ryhmähaastattelun (N=9) videotallenne purettiin litteroimalla aineisto sanalliseen muotoon aineiston analyysia varten. Aineistosta etsittiin erilaisia ilmaisuja. Lomakehaastattelun (N=6) yhteenveto järjestettiin samalla tavalla ilmaisujen mukaisesti. Aineistojen pienen koon vuoksi yhdistin eläytymismenetelmällä saadut sekä kehitysvammaisten ryhmä ja lomakehaastattelun ilmaisut yhteen (N=192) ja järjestin aineiston kolmeen eri kategoriaan: **Itsemääräämisoikeus, elämänlaatu ja hyvinvointi sekä palveluasumisen laatu** (liite 6).

Vastaajien käyttämiä ilmaisuja (N=192) vertailtiin keskenään, ja samaa asiasisältöä ilmentävien ilmauksien perusteella aineisto ryhmiteltiin. Aineiston ryhmittelyn tuloksena syntyi 7 alakategoriaa. Alakategorioiden tarkastelua jatkoin siten, että vertailin edelleen alakategorioita keskenään etsien niiden välisiä yhteyksiä. Alakategoriat yhdistettiin yläkategorioihin itsemääräämisoikeus, elämänlaatu ja hyvinvointi sekä palveluasumisen laatu (Kuvio 4).

ALAKATEGORIAT	YLÄKATEGORIAT
Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja ihmisoikeuksien turvaaminen Vuorovaikutus	ITSEMÄÄRÄÄMIOIKEUS
Elämän mielekkyys ja kunnioittava kohtelu Sosiaaliset suhteet, osallisuus ja osallistuminen	ELÄMÄNLAATU JA HYVINVOINTI
Yksilölliset palvelut Tuettu päätöksen teko Lainmukaiset palvelut ja viihtyisä ympä- ristö	PALVELUASUMISEN LAATU

KUVIO 4. Aineistosta järjestetyt ala- ja yläkategoriat

7 TULOKSET

7.1 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus sekä **ihmisoikeuksien tukeminen** yhdessä **vuorovaikutuksen** kanssa nousivat läpi aineiston selkeästi esille. Aineiston järjestämisvaiheessa eri ilmaisuja olisi voinut laittaa useamman alakategorian alle. Tein oman yläkategorian itsemääräämisoikeudelle, johon sijoitin selkeästi siihen liittyvät ilmaisut.

Itsemääräämisoikeuksien tukemisessa nähtiin tärkeänä kunnioitus ja luottamus. Työntekijöiden tulee kohdella asiakkaita hyvin. Asiakkaita tulee kunnioittaa yksilöinä. Itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien tukeminen nähtiin oikeutena tehdä itse asioita.

”Enää ei ohjaaja siivoa ripeästi huonettani, vaan olen aktiivisesti siinä mukana.”

-tarina 9-

”Kaikille riittää touhua ja he tuntevat itsensä tärkeiksi ja arvokkaiksi saadessaan kykyjen mukaan osallistua kodin askareisiin.” -tarina 2-

Itsemääräämisoikeus syntyy hyvän vuorovaikutuksen kautta. Vastaajien mielestä vuorovaikutuksen tulee olla neuvottelevaa ja asioita yhdessä pohtivaa. Asiakkaita voi sekä kuulla että kuunnella. Vastauksista nousi esille, että on tärkeä pystyä ilmaisemaan itsensä. Ristiriitatilanteet ratkaistaan neuvottelemalla ja asioista keskustelemalla. Vastaajat eivät halunneet, että asiakkaille huudetaan. Hyvän ohjaajan ominaisuuksia ovat kuunteleminen ja neuvottelukyvyt.

” pitää olla ystävällinen eikä saa alkaa huutamaan jos kaikki ei mene oikein. ”

-ryhmähaastattelu A4-

”Sen kannalta, että tuntee kuuluvansa ryhmään on tärkeää, että kaikki saavat tiedon yhtä aikaa ja omahoitajan avulla varmennetaan vielä, että asiat on ymmärretty ja kuultu oikein. ” - tarina 3-

7.2 Elämänlaatu ja hyvinvointi

Vastauksista poimin **elämän mielekkyyteen, kunnioittavaan kohteluun, sosiaalisiin suhteisiin sekä osallisuuteen ja osallistumiseen** liittyviä ilmaisuja, jotka sijoitin yläkategorian elämälaatu ja hyvinvointi alle.

Vastauksista käy ilmi, että vastaajat toivovat, että asiakkaita kohdellaan kunnioittavasti ja niin kuin haluaisi itseään kohdeltavan. Asiakkaita ei saa aliarvioida. Vastaajat haluavat, että asiakkaat voivat tuntea itsensä arvokkaaksi, heidän itsenäisyyttään tuetaan sekä toiminta järjestetään asiakaslähtöisesti. Asiakkailla tulee olla mahdollisuus osallistua kodin askareisiin ja jokapäiväisiin toimintoihin omien kykyjensä mukaisesti. Vastaajat toivoivat yhteistoimintaa, kykyjen mukaista osallistumista sekä mahdollisuutta tehdä kaiken sen itse, minkä osaa.

”Vaikka ohjaajat tekisivät asiat nopeammin kuin minä, niin he kuitenkin neuvovat kärsivällisesti minua ja opinkin paljon uusia asioita ja ohjaajienkin työ helpottuu. ”

-tarina 9-

”ohjaajien kanssa yhdessä, itse tekee sen minkä pystyy ja ohjaaja loput.- ryhmähaastattelu A7- ”

Elämälaatua ja hyvinvointia pidetään yllä tukemalla ja järjestämällä asiakkaiden vapaa-ajan toimintaa. Tämä nousi voimakkaasti vastauksista esille. Näissä vastauksissa toivottiin maalaus- ja taidekerhoa, musiikkikerhoa, mahdollisuutta osallistua seurakunnan toimintaa sekä huomioida arki ja juhla toiminnassa. Juhlien järjestämisen mahdollisuutta omassa huoneessa toivottiin myös. Toivottiin liikuntaa, ulkoilua, viriketoimintaa, peli-iltoja, lauluiltoja, jääkiekko-otteluihin, bingoon, tansseihin, konsertteihin, teatteriin sekä elokuvaan menemistä. Yhteisöllisyys, yhdessä tekeminen, ryhmään kuuluminen sekä kykyjen mukainen osallistuminen nousee vastauksista esille.

*”Teemme paljon asioita yhdessä muiden asukkaiden kanssa ja autamme toisiamme.”
-tarina 6-*

”Yhteisistä asioista pohditaan ja jutellaan yhdessä ja niistä sovitaan yhdessä. Yhteisistä asioista tiedotetaan suoraan, suullisesti. Ristiriitatilanteet selvitetään keskustelemalla.”-tarina 1-

Elämänlaatuun vaikuttavat suhteet omaisiin ja ystäviin. Yhteydenpitoa omaisiin toivottiin. Vastauksissa toivottiin mahdollisuutta ystävien kanssa yhdessä syömiseen sekä kyläilyyn. Toivottiin myös mahdollisuutta tietokoneen käyttöön ja yhteydenpitoa omaisiin sähköpostin avulla.

Vastaajat kokivat, että elämänlaatuun ja hyvinvointiin vaikuttaa kehitysvammaisten palveluasumisessa keskeisesti henkilökunta. He toivoivat, että henkilökunta on hyvin koulutettua. Henkilökunnan ei toivottu vaihtuvan kovinkaan usein. Henkilöstön välisen työilmapiiriin koettiin vaikuttavan asiakkaiden hyvinvointiin. Vastuksista käy ilmi, että työntekijöiden tulee olla mukavia, ystävällisiä ja kunnioittaa asiakkaita. Hoidon toivottiin olevan asianmukaista ja hellää. Toive omasta hoitajasta tuli selkeänä esille.

”Auttaa ja on ystävällinen” –ryhmähaastattelu A7-

”Hoitajan pitää kuunnella.” – ryhmähaastattelu A3-

Osallistumista voidaan tukea vastauksien mukaan järjestämällä asiakkaalle mahdollisuus osallistua keittiötöihin omalla vuorollaan. Asukaskokouksissa voi vaikuttaa toimintaan laatimalla yhdessä viikko-ohjelma.

”Tarvitaan henkilöstön hyvää työtä ja hillitöntä innostusta. Monensuuntaista yhteistyötä sekä yksilöllisiä palvelusuunnitelmia antavat pohjan ja rakenteet toiminnalle. Tarvitaan myös säännöllistä laadun seurantaa.”-tarina 5-

7.3 Palveluasumisen laatu

Palveluasumisen laatuun vaikuttaa **yksilöllisesti järjestetyt palvelut, mahdollisuus tuettuun päätöksentekoon sekä lainmukaisesti järjestetyt palvelut ja viihtyisä ympäristö.**

Vastauksista kävi ilmi, että palveluasumiseen toivotaan jokaiselle asukkaalle nimettävän oman hoitajan, joka pääasiallisesti huolehtii asukkaan asioista. Aikaa omahoitajan kanssa toivottiin esimerkiksi kotipäivänä. Kotipäivänä asukas ei mene päivätoimintaan vaan tekee omia arkiaskareita ohjatusti omassa kodissaan tai hoitaa omia asioitaan. Jokaiselle asukkaalle toivottiin mahdollisuutta osallistua keittiötöihin.

Vastaajat toivovat, että henkilökunta pitää yllä ammattitaitoaan ja arvostaa omaa työtään. Henkilökunnan työskentelyn toivottiin olevan innostunutta ja kärsivällistä. Oma-toimisuutta tuetaan, ei tehdä asioita asiakkaan puolesta mutta autetaan ystävälliseksi niissä asioissa, joissa asiakas sitä tarvitsee.

”Tämä kaikki on mahdollistunut sillä, että ohjaajat puhaltavat yhteen hiileen ja haluavat rakentaa maailman parhaan paikan elää meille. Ohjaajien oman työn arvostus on noussut ja joustamista tapahtuu niin ohjaajien kuin työnantajan puolelta.” – tarina 9-

Asiakkaiden mahdollisuutta valita mieleisensä huone sekä sisustaa se oman maun mukaisesti toivottiin myös. Palvelusuunnitelman toivottiin tuovan yksilölliset palvelut. Vastaajat toivoivat myös, että he voisivat jatkossakin vaikuttaa palvelukodin hoidon laatuun esimerkiksi asiakastyytyväisyyskyselyjen avulla.

Vastaajat toivovat apua ja tukea päätöksentekoon ja valintoihin. Ohjaajien tukea toivottiin sekä mahdollisuutta olla aktiivinen oman elämän kysymyksissä. Yhteiset pelisäännöt halutaan laatia yhdessä asukaskokouksessa. Omat avaimet omaan kotiin on tärkeä asia vastaajien mielestä.

”Että tämä on alkanut sujua, se on vaatinut meiltä jokaiselta paljon. Itsensä ilmaisua on opeteltu monella tapaa kuin myös toisten kuuntelemista.” – tarina 3-

Lainmukaiset palvelut turvataan vastaajien mielestä yksilöllisillä palvelusuunnitelmillä sekä henkilökunnan hyvällä työllä. Henkilökuntaa luotsaa eteenpäin hyvä ja reilu esimies. Toimintaa kehitetään jatkuvasti. Henkilökuntaa tulee olla riittävästi vastaamaan asiakkaiden tarpeeseen, ja sen työskentelyn toivottiin olevan sellaista, joka tukee asiakkaan yksilöllisiä voimavaroja.

Työ- ja päivätoiminta on vastaajien mielestä tärkeä asia. Oma keittiö, oma vessa ja suihku omassa huoneessa koettiin myös tärkeäksi. Ympäristön toivottiin olevan siisti, turvallinen ja rauhallinen. Naapureiden toivottiin olevan mukavia. Vastaajat toivoivat asiakkaiden mahdollisuutta olla rauhassa omassa huoneessaan, mahdollisuutta sisustaa huoneen mieleisekseen sekä päättää itse, miten ovat huoneessaan.

8 POHDINTA

8.1 Toimintatutkimuksen tarkastelua

Tutkimuksen aineisto piti sisällään palvelukodin tulevien asukkaiden omaisten, nykyisen henkilökunnan sekä asiakkaiden näkemyksiä itsemääräämisoikeudesta sekä tulevan palvelukodin toiminnasta. Vastaajat lähestyivät aihetta monesta eri näkökulmasta. Aineistosta voi poimia niin asiakkaiden omaan toimintaan liittyviä ilmaisia kuin henkilökunnan toimintaan liittyviä ilmaisia. Henkilökunnan johtaminen nähtiin selkeästi asiakkaiden hyvinvointiin ja palvelun laatuun vaikuttavana asiana.

Tämän kartoituksen tuloksena voidaan todeta, että tulevan palvelukodin omaiset, nykyinen henkilökunta sekä asiakkaat haluavat asumispalvelut järjestettävän itsemääräämisoikeutta ja omatoimisuutta edistävällä tavalla. Tämän totuttamiseen tarvitaan henkilökunnan ja johdon hyvää ammattitaitoa.

Aineistosta käy ilmi, että kehitysvammaisten henkilöiden elämänlaatuun ja hyvinvointiin vaikuttaa se, annetaanko hänen elää oman näköistä elämää. Kuten Vaarama

(2002) on todennut, toiminnan tulee myös tämän tutkimuksen mukaan lähteä asiakkaan ja hänen itsemääräämisoikeutensa kunnioittamisesta. Mitä riippuvaisempi henkilö on ulkopuolisesta avusta, sitä tärkeämmäksi käy hoidon ja palvelun laatu elämänlaatua tukevana ja ylläpitävänä keinona. (Vaarama 2002, 13.)

Vastaajat haluavat palveluiden järjestettävän itsemääräämisoikeutta tukevasti ja elämän sujuvan tavanomaisesti. Kuten muillakin kuntalaisilla, myös kehitysvammaisilla on oikeus siihen apuun ja tukeen, joka perustuu heidän tarpeisiinsa. Vastaukset ovat samansuuntaiset kuin kehitysvammaisten asumisen neuvottelukunnan laatimat asumisen laatusuosituksot (Kehitysvamma-alan neuvottelukunta 2011, 5).

Aineistosta käy ilmi toive vuorovaikutuksen laadusta. Vuorovaikutus on usein järjestelmäkeskeistä. Ammattitaitoisen henkilökunnan on ymmärrettävä oma osuutensa ja vastuunsa vuorovaikutuksesta. Jos kehitysvammaisen ihminen ei saa asiaansa ymmärrettävästi sanottua, on henkilökunnan vastuulla etsiä, opettaa ja ottaa käyttöön vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä. Hyvään vuorovaikutukseen kuuluu läsnäolo, odottaminen, vastaaminen, ilmaisun mukauttaminen ja tarkistaminen. (Omaa kotia kohti 2011, 43.)

Aineistosta nousee selkeästi esille huoli vapaa-ajan toimintojen järjestämisestä. Huoli on aiheellinen, koska tulevaan palvelukotiin kaavailtu henkilökuntamäärä ei välttämättä riitä vapaa-ajan toimintojen ohjaamiseen. Hoito- ja palvelusuunnitelmien päivittämisen yhteydessä tulee huolehtia asiakkaan halutessa, että hänelle tulee järjestää henkilökohtainen apu vapaa-ajan toimintoihin osallistumiseen. Toisaalta yhteistyötoimien etsiminen vapaa-ajan toimintojen järjestämisessä on oleellista. Palvelukodin tiloissa voidaan järjestää erilaisia kerhoja ja muuta vapaa-ajan toimintaa asukkaille. Vapaa-ajan toiminnoilla sekä ystävillä on tämän tutkimuksen mukaan elämänlaatua ja hyvinvointia lisäävä vaikutus.

Asumisen palvelusäätiön (Aspa) tekemän haastattelun pohjalta voidaan todeta, että nykyiseen hoitoon ja henkilökuntaan asiakkaat ovat tyytyväisiä. Nykyisen asumisen arvo- ja toimintamalli käy pohjaksi, kun laaditaan tulevalle palvelukodille arvoja ja toimintamalleja. Kehittämiskohteina nousi haastattelun pohjalta asiakastyytyväisyyskyselyt, asukaspalaverit ja yhteisökokoukset. Tähän asti viiden asukkaan palvelukodissa on yhteiset asiat päätetty yhteisen ruokapöydän ympärillä. Tulevassa palvelukodissa tämä ei onnistu asiakaspaikkojen kolminkertaistuttua. Haastattelun pohjalta voi-

daan todeta, että Koivukodin palvelukodissa asumispalvelut järjestetään suositusten mukaisesti.

Tutkimus toi esille kehittämiskohteita, joita on asukaspalaverien, asiakastyytyväisyyskyselyjen sekä vapaa-ajan toimintojen järjestämisen. Palveluasumisen arvot ja laatu-kriteerit nousivat teorian ja tutkimusaineiston pohjalta yhdessä keskustellen (liite 7). Laatu-kriteerien pohjalta voidaan laatia asiakastyytyväisyysmittari. Muuttovalmennus suunnitelma (liite 8) laadittiin mahdollisimman kattavasti. Muuttovalmennukseen sisältyvä *Minun suunnitelma*-kansiot tilattiin ja niiden täyttäminen aloitettiin yhdessä asukkaiden kanssa (Minun suunnitelma).

Tämän tutkimuksen tuloksina voidaan myös todeta vastaajien huoli tai pelko itsemääräämisoikeuden toteutumattomuudesta. Samoin kuin Erikssonin (2008) tutkimuksessa todetaan, että itsemääräämisoikeuden esteinä voi olla vammaisten henkilöiden joutuminen arkielämässään erilaisten valtasuhteiden ja mikrovallan sisälle (Eriksson 2008, 168). Keskeistä kehitysvammaisten henkilöiden arkielämän laadussa ja itsemääräämisoikeuden toteutumisessa on, minkälainen ihmisarvo heille annetaan keskellä arkielämää. Sosiaali- ja terveysministeriön valvontaosasto Valvira valvoo tänä vuonna erityisesti itsemääräämisoikeuden toteutumista vammaisten henkilöiden asumispalveluissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 35).

Kehitysvammaisen henkilön toimintavaje on ajattelun ja ymmärtämisen alueella. Ohjaajalähtöinen ajattelutapa lähtee siitä oletuksesta, ettei kehitysvammaisen henkilö voi tietää, mikä hänelle on parasta. Vastavuoroinen vuorovaikutus ei useinkaan toteudu kommunikaatiovaikeuksien takia. Vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa tarvitaan työntekijän omien arvojen tarkistamista ja eri ihmisiä koskevien oletusten selkeyttämistä sekä käytännön toiminnan ja työtapojen uudistamista sekä ammatillista kehittymistä. Yksilökeskeistä järjestelmämallia voidaan vahvistaa luomalla vuorovaikutustilanteita, jossa asiakkaalla on mahdollisuus tasavertaiseen ja dialogiseen vuorovaikutukseen. (Kairi 2009, 112–113, 117.)

Tämän tutkimuksen tuloksina on vastaajien toive yksilöllisestä asumisesta, johon kuuluvat ystävät, vapaa-ajan toiminnot ja omannäköinen elämä. Samoin kuin Leino (2009) omassa tutkimuksessaan totesi kehitysvammaisten kaipaavan asumisessaan omaa rauhaa ja yksityisyyttä. Leinon tutkimuksessa haastatellut toivoivat myös henki-

lökohtaista apua enemmän omien toiveiden täyttämiseen. (Leino 2009, 19.) Yksilöllinen asumispalvelu lähtee asiakkaan omista tarpeista eikä henkilökunnan näkemyksistä. Tarvitaan henkilöstön koulutusta, jossa laaja-alaisesti kohdataan asiakkaat yksilöinä ja opetellaan uutta ajattelutapaa. Henkilöstön hyvä ja laadukas toiminta tarvitsee johtamista, joka on henkilöstöä osallistavaa, ja sitouttamista yhteisiin tavoitteisiin, arvoihin ja laatukriteerien noudattamiseen.

Tässä toimintatutkimuksessa tärkeintä on ollut keskustelu, niin henkilökunnan, asiakkaiden ja heidän omaistensa kanssa. Se, miten jokapäiväisessä elämässä eteen tulevat asiat ja ongelmat ratkaistaan, on joka kerta erilaista ja yksilöllistä. Tärkeää on tasapainon löytyminen asiakkaan oman päätöksenteon tukemisessa ja valintojen tekemisessä. Asiakkaat ovat innolla lähteneet mukaan oman asumisen kehittämiseen. Henkilökunta on halunnut koulutusta. Tarvitaan paljon keskustelua ja uutta tietoa siitä, miten tuetaan asiakasta itsemääräämisoikeuden toteutumisessa.

Työyhteisössä palveluasumisen laatutyön kehittäminen jatkuu. Liityimme mukaan Savon vammaissäätiön (Savas) tuetusti päätöksentekoon -projektiin. Projektin tarkoituksena on vammaisten henkilöiden tasavertaisuus omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa. Projektin tavoitteena on edistää tuettua päätöksentekoa ja levittää sekä juurruttaa tietoa tuetun päätöksenteon keinoista ja kommunikaatiomenetelmistä. Projektin aikana työyhteisöä koulutetaan ja ohjataan, sekä vammaiset henkilöt saavat yksilökeskeistä ohjausta. (Savon vammaissäätiö 2012.)

Toimintatutkimusprosessi jatkuu tämän opinnäytetyön päätyttyä. Tavoitteena on kehitysvammaisten palveluasumisen hyvä laatu ja sitä kautta hyvä kehitysvammaisten elämänlaatu. Toiminnan lähtökohtana on asiakkaiden ja henkilöstön hyvä keskinäinen vuorovaikutus, joka mahdollistaa asiakkaiden oman näköisen elämän.

Oma oppimisprosessini eteni siten, että teoriaosuuden uusin ja ajanmukainen tieto kehitysvammaisten palveluasumisen laatusuosituksista ja lähtökohdista herätti paljon ajattelemista. Uutta tietoa tuotetaan jatkuvasti, ja koko ajan kehitetään menetelmiä kehitysvammaisten asiakkaiden oman näköisen elämän ohjaamiseen ja itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen. Ylemmän ammattikorkeakoulun johtamisen ja kehittämisen opinnot ovat herättäneet näkemään esimiehen vastuun asiakastyön laadusta ja työyhteisön hyvinvoinnista. Esimiehen kyky osallistaa ja sitouttaa henkilöstö yhtei-

seen perustehtävään, arvoihin, laatukriteereihin sekä toimintaan on ratkaisevan merkitys palvelukodin arkityössä, jossa päämääränä on asiakkaan hyvinvoinnissa ja elämänlaadun toteutuminen.

Jatkotutkimusta tarvitaan hyvien käytänteiden löytymiseen kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden ja oman näköisen elämän tukemiseen arkityössä ja juurruttamiseen arkityöhön.

8.2 Palveluasumisen kehittäminen tutkimuksen pohjalta

Tulevan palvelukodin toimintasuunnitelman pohjaksi laadittiin yhdessä asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa palveluasumisen arvot ja laatukriteerit (liite 7). Ne on laadittu tutkimustuloksista nousseiden keskeisten asioiden sekä valtakunnallisten suositusten mukaisesti. Ne lähetettiin hyväksyttäväksi myös ylemmälle johdolle sekä omaisille kehitysvammaisten tukiyhdistyksen kautta. Kehittäminen jatkuu asiakkaiden omien voimavarojen vahvistamisen kautta sekä päätöksenteon harjoittelemisella. Ohjaajien työkäytäntöjen ja asukkaiden oman toiminnan tulee olla tasapainossa ja molempien osapuolten hyväksymät. Pelkonen ja Perälä (1992, 180) toteavat työyhteisön kehittämisen lähtökohtana olevan jatkuva arviointiin pohjautuva työ, joka etenee prosessina. Esimiehen tehtävänä on osallistaa kaikki työntekijät tähän prosessiin. Aloitamme suunnittelun nykyisen henkilökunnan kanssa. Uusi henkilökunta tulevaan palvelukotiin valitaan syksyllä 2012.

Tämä tutkimuksen pohjalta saadaan pohja kehittämisprosessiin. Tutkimusaineiston pohjalta tulevan palvelukodin toiminta pohjautuu seuraaviin aihealueisiin, jotka otetaan huomioon myös rekrytoinnissa ja perehdytyksessä:

- itsemääräämisoikeus
- vuorovaikutus
- kommunikaatio
- ”mitä tarkoittaa puolesta tekeminen ja puolesta tietäminen”
- vapaa-ajan vietto
- omahoitaja
- asukaskokoukset
- asiakastyytyväisyyskyselyt

Palveluiden suunnittelussa ja järjestämisessä on tärkeää, että asumiseen tulevien henkilöiden palvelutarpeet selvitetään yksilöllisesti, kokonaisvaltaisesti ja aikaa käyttäen. Asiakkaan on itse saatava vaikuttaa palveluihin ja punnita erilaisia vaihtoehtoja ja harkita päätöstä. Tämä luo edellytyksiä sille, että asiakkaan hyvä elämä toteutuu. (Harjajärvi 2009, 52–53; Miettinen 2009, 107.) Asiakkaat ja heidän omaisensa ovat olleet tulevan palvelukodin rakenteellisessa suunnittelussa mukana alusta alkaen. Kun toimintaa aletaan suunnitella, on palvelukodin tulevien asiakkaiden ja heidän omaisensa oltava mukana suunnittelemassa. Yksilökeskeinen toimintamalli voidaan totuttaa vain asiakkaiden omia näkemyksiä kunnioittamalla.

Nykyinen työn perustehtävä tulee määritellä uudestaan ja keskustella henkilöstöpala-verissa. Työn säännöt ja tavoitteet nousevat perustehtävästä. Nykyisen asumispalvelun arvot ja laatukriteerit tarkistettiin ja niiden pohjalta laaditaan asiakastyytyväisyyskysely. Jo nyt otamme työyhteisössä käyttöön ITE-itsearviointi ja laadunhallintamenetelmän. Vaalijalan kuntayhtymässä on meneillään yhteisen laatu järjestelmän käyttöön ottaminen.

Asiakkaiden hoito- ja palvelusuunnitelmat päivitetään ja samalla täytetään kehitysvammaisten toimintakyvyn arviointiasteikko (Toimi) arviointilomake. Toimi arviointilomakkeessa luodaan yleiskuva henkilön selviytymisestä hänen nykyisissä asuin- tai toimintaympäristöissään ja elämäntilanteessaan. Tarkastelun kohteina ovat hänen taitonsa ja voimavaransa sekä niiden käyttöä estävät tai haittaavat asiat. (Seppälä & Sundin 2011.) Tulevien asukkaiden muuttovalmennus aloitetaan laaditun muuttosuunnitelman mukaisesti (liite 8). Muuttovalmennus aloitetaan ensi syksynä.

Uusien työntekijöiden rekrytointiin tulee tulevien asukkaiden edustaja mukaan. Kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus saada äänensä kuuluville ja vaikuttaa omiin asioihinsa. Heille tulee antaa tukea päätöksentekoon. Asiakkaat voivat valita keskuudestaan edustajat ja laatia yhdessä kysymykset etukäteen. Yksilöllinen asuminen ja eläminen vaativat henkilökunnalta uudenlaista asennoitumista työhönsä ja kehitysvammaisiin henkilöihin. (Grönstrad 2011, 31.)

8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Eettisten ongelmien tunnistaminen ja välttäminen etukäteen vaatii tutkijalta hyvää ammattietiikkaa. Tutkijalla tulee olla riittävästi herkkyyttä huomioida oman tutkimuksen ongelmakohdat. Eläytymismenetelmä ei ole eettisesti ongelmaton tutkimusmenetelmä, vaikka se mahdollistaa vastaajien oman ajattelun ja mielikuvituksen aktiivisen käytön. Tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa on oleellista tiedostaa, että eläytymismenetelmällä kerätty aineisto antaa vastaajalle mahdollisuuden käyttää omaa ajatteluaan ja mielikuvitustaan vapaasti. Menetelmä saattaa tuottaa tutkittavasta kohteesta enemmän merkityksiä ja vihjeitä kuin faktoja. Aineiston kokonaisvaltainen hahmotaminen, tärkeiden ilmaisujen poimiminen ja merkitysten luominen on vaativaa työtä ja sisältää aina tutkijan oman tulkinnan. (Eskola & Suoranta 2008, 59, 116.)

Tutkimuksen reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta ja validius tarkoittaa mittarin tai tutkimustulosten kykyä mitata juuri sitä, mitä oli tarkoituskin mitata. Ymmärtääkö vastaaja kysymyksen siten, kun tutkija on sen tarkoittanut? Eläytymismenetelmän luotettavuus saattaa olla ongelmallista, koska tutkija laatii kehyskertomuksen ja siten rajaa aihetta ja haluaa saada tietynlaisia vastauksia. Kehitysvammaisten haastattelemisen on haasteellista. Johdattelemisen riski on suuri. Kysymykset voidaan asettaa siten, kuin tutkija haluaa lopputuloksen olevan. Havainnoinnin objektiivisuus asettaa haasteita, koska olen haastateltavien ohjaaja ja työyksikön esimies. (Hirsjärvi ym 2010, 231; Burakoff 2011)

Tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä selvittää sitä, mitä olikin tarkoitus selvittää. Toimintatutkimuksen, joka on monivaiheinen kehittämishanke, on myös pystyttävä vastaamaan siihen kysymykseen, miten hyvin tutkimusote vastasi kehittämishankkeen tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin. (Anttila 2007, 146.) Valitut tutkimusmenetelmät sopivat toimintatutkimukseen, koska niiden avulla tutkittavat haastettiin pohtimaan (eläytymismenetelmä) ja keskustelemaan (ryhmähaastattelu) ja siten kehittämään itse toimintaa. Tähän työhön valittujen tutkimusmenetelmien avulla saatiin selville erilaisia näkökulmia asiakkaiden itsemääräämisen toteutumisesta asumisessa. Siten asetettuihin tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta edistetään tutkijan tarkalla kuvauksella tutkimuksen kulusta ja kaikista sen vaiheista. Aineiston keräämisen olosuhteet tulee ku-

vailla selvästi ja totuudenmukaisesti. Haastattelu- ja havainnointitutkimuksissa kerrotaan tarkasti niistä olosuhteista ja paikoista, missä aineistot on kerätty. Kerrotaan aineiston keräämiseen kulunut aika, mahdolliset häiriötekijät ja mahdolliset virhetulkinat haastattelussa. Tärkeää on tutkijan oman toiminnan itsearviointi. Analyysivaiheen tarkka kuvaus on tärkeää laadullisessa tutkimuksessa. Lukijalle on kerrottava luokitteluun johtaneet perusteet ja näkemykset. Tulosten tulkinta vaatii tutkijalta kykyä punaroida vastauksia. Tutkijan on kerrottava, millä perusteella tutkija esittää erilaisia tulkintoja, joihin hän omat johtopäätöksensä perustaa. (Hirsjärvi ym. 2010, 231–232.)

Toimintatutkimus on luotettava keino kehittää työyhteisöä, koska sen avulla koko yhteisö voidaan osallistaa kehittämisprosessiin. Toimintatutkimus sopii tilanteisiin, joissa toiminnan avulla pyritään muuttamaan jotakin ja samanaikaisesti lisäämään sekä ymmärrystä että tietoa muutosta kohtaan (Anttila 2007, 135–136). Toimintatutkimus on edennyt suunnitelman mukaisesti. Toimintavaiheessa keräsin aineistoa omaisilta, henkilökunnalta sekä asiakkailta. Tutkimuslupa haettiin Vaalijalan kuntayhtymältä, ja kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömänä.

Eläytymismenetelmällä suoritettuun kyselyyn vastasi vain 40 %. Vastausprosentti on tyydyttävä. Kysymykseen vastaaminen vaati aikaa ja eläytymistä tilanteeseen. Sain kuitenkin tietoa ja kehitysvammaisten palveluasumista hyvin kuvaavan tutkimusaineiston. Eläytymismenetelmä oli minulle uusi tutkimusmenetelmä, ja laajemman vastausprosentin olisin voinut saada haastatteleamalla henkilökohtaisesti tulevien asiakkaiden omaisia ja henkilökuntaa. On kuitenkin vaikea arvioida, olisinko saanut samantaisia vastauksia tutkittaessa samaa joukkoa eri menetelmällä. Eläytymismenetelmällä kerätty aineisto on aina aikaan ja paikkaan sidottu (Eskola & Suoranta 2008, 59).

Tutkimuksen analyysivaiheet ja tekemäni ratkaisut olen pyrkinyt raportoimaan tarkasti. Tutkimuksen luotettavuutta on pyritty lisäämään sisällyttämällä tutkimusraportin liitteeksi kaikki aineistosta saadut pelkistetyt ilmaisut, jotka kuvaavat aineistosta muodostettujen kategorioitten sisältöä. Lukija voi näin arvioida tehtyjen tulkintojen oikeellisuutta.

Ryhmähaastattelun luotettavuutta olisi lisännyt ulkopuolisen haastattelijan käyttäminen. Ryhmän toimintaan vaikutti myös yhden ryhmänjäsenen huonotuulisuus ja dominoiva käytös. Olin suunnitellut havainnoivani ryhmän toimintaa, mutta jätin sen

pois aikataulullisista syistä. Olisin halunnut vaihtaa haastattelijaa, mutta en pystynyt järjestämään haastattelulle parempaa ajankohtaa. Ryhmähaastattelu olisi voitu suorittaa toki myös uudestaan. Monen asiakkaan poissaolo ja aikatauluongelmat estivät sen, etten tehnyt ryhmähaastattelua uudestaan.

Aspan vertaisarvioitsijoiden haastattelijat olivat ulkopuolisia palveluasumisen asukkaiden vertaishenkilöitä eli olivat itsekin palveluasumisen asukkaita. Näin saatiin luotettavia vastauksia. Kehitysvammaisten henkilöiden haastattelu on haasteellista, koska kehitysvammaisuus tuo toimintarajoitteen ymmärtämisen, käsittämisen ja hahmottamisen alueelle (Burakoff 2011). Haastattelun tulokset osoittivat, että Punkaharjulla kehitysvammaisten palveluasuminen on laadukasta ja kehitämme toimintoja oikeaan suuntaan. Tästä on hyvä jatkaa uuden palvelukodin toiminnan kehittämistä.

LÄHTEET

Aaltonen, Elli 2011. Ohjaimissa. Terveys – ja sosiaalialan johtamisen erikoisjulkaisu Premissi 4, 18–24.

Ahola, Sanna & Konttinen, Juha-Pekka 2009. Uudistuva vammaispalvelulaki. Oikeus henkilökohtaiseen apuun vahvistuu. www-dokumentti. http://www.kynnys.fi/images/stories/assistentti.info/print_uudistuva_vammaispalvelulakifinal.pdf. Ei päivitys tietoja. Luettu 20.8.2011.

Allardt, Erik 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.

Anttila, Pirkko 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi Oy.

Ara 2011. Asumisen rahoitus – ja kehittämiskeskus.. Lehdistötiedote. www-dokumentti. <http://www.ara.fi/download.asp?contentid=24539&lan=fi>. Päivitetty 15.2.2011. Luettu 3.10.2011.

Asumisen palvelusäätiö Aspa 2011. Asiakkaan äänellä. www-dokumentti. <http://www.aspa.fi/?s=402>. Ei päivitystietoja. Luettu 10.12.2011.

Burakoff, Katja 2011. Vuorovaikutuksen tukeminen. www-dokumentti. http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/vuorovaikutus/vuorovaikutuksen_tukeminen.pdf. Ei päivitys tietoja. Luettu 30.8.2011.

Duffy, Susan 2006. Keys to Citizenship. A Guide to getting good support for people with learning disabilities. Brikenhead: Paradigm.

Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3. Anjalankoski: Solver palvelut Oy.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Grönstrand, Eeva 2011. Maununniityn asukkaat vaikuttavat henkilökunnan rekrytointiin. Teoksessa Puhakka, Anneli (toim.) Yksi naapureista. Esimerkkejä kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisestä asumisesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto. 26–32.

Hansson, Aino-Inkeri 2010. Miten tästä eteenpäin. Luentomateriaali itsemääräämisoikeus ja sen rajat-työseminaari. www-dokumentti. http://www.stm.fi/seminaarit/itsemaaraamisoikeus_ja_sen_rajat. Ei päivitystietoja. Luettu 25.6.2011.

Harjajärvi, Minna 2009. Kuntien näkemyksiä kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelujen kysynnästä ja tarjonnasta sekä kehittämishaasteista. Teoksessa Harjajärvi, Minna, Kairi, Tea, Kuusterä, Kirsi & Miettinen, Sonja 2009. Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näke-

myksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Kehitysvammaliiton selvityksiä 3. Helsinki: Kehitysvammaliitto. 8–58.

Hintsala, Susanna & Ahlsten, Marika 2011. Perustuuko asuminen tarpeisiin vai järjestelmän ylläpitämiseen? Teoksessa Ripatti, Päivi (toim.) 2011. Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Helsinki: Yliopistopaino. 18–23.

Hintsala, Susanna & Rajaniemi, Mari 2010a. Minun valintani, minun elämäni. Ketju 6, 8–10. www-dokumentti. http://www.sosiaaliportti.fi/File/ede0b770-075a-45d5-bf9a-f6a29111221e/ketju_6_2010.pdf. Ei päivytystietoja. Luettu 27.6.2011.

Hintsala, Susanna & Rajaniemi, Mari 2010b. Vallan uusjako? Yhteistoiminnallisen palvelujen kehittämisen ja aktiivisen tuen näkökulma kehitysvammatyöhön. Kehitysvammaliitto. Luentomateriaali. www-dokumentti. <http://kehitysvammaliitto.fi/koulutus7koulutusaineistot.html>. Ei päivytystietoja. Luettu 27.6.2011.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Helsinki: Tammi.

Hirvonen, Pia 2006. ”Otatko maitoa vai piimää?” Eli miten kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus mahdollistuu. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Järvenpää. Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. www-dokumentti. http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa2006/afe65c_Jrvenp_Hirvonen_5297.pdf. Ei päivytystietoja. Luettu 3.7.2011.

Hynynen, Raija & Huhta, Jaana 2011. Valtioneuvoston periaatepäätöksen toteuttaminen kehitysvammaisten asumisesta ja siihen liittyvistä palveluista. Teoksessa Ripatti, Päivi (toim.). Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Helsinki: Yliopistopaino. 7–9.

Kairi, Tea 2009. Ihmistä kuuntelemalla ja yhdessä toimimalla kohti oikeudenmukaisia palveluja. Teoksessa Harjajärvi, Minna, Kairi, Tea, Kuusterä, Kirsi & Miettinen, Sonja. Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näkemyksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Kehitysvammaliiton selvityksiä 3. Helsinki: Kehitysvammaliitto. 110–144.

Kaski, Markus (toim.), Manninen, Anja & Pihko, Helena 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2010. Laatusuositukset kehitysvammaisten henkilöiden asuntojen rakentamiseen vuosiksi 2010-2017. www-dokumentti. http://kehitysvammaliitto.fi/fileadmin/tiedostot/muut/media/laatusuositukset_asuntojen_rakentamiseen_2010_2017.pdf. Ei päivytystietoja. Luettu 26.6.2011.

Kehitysvamma-alan neuvottelukunta 2011. Asumispalvelujen laatukriteerit. www-dokumentti. http://www.kolpene.fi/images/pdf/kaste/Susanna_Hintsala_asumisen_laatusuosituksista.pdf. Päivitetty 25.2.2011. Luettu 10.11.2011.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede 11 (1), 3–12.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. www-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>. Luettu 20.6.2011.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785. www-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>. Luettu 25.6.2011.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380. www-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>. Luettu 24.6.2011

Leino, Sanna 2009. ”... sen elämän minkä mä koen täällä, niin se on erityisesti mulle.”

Kehitysvammaisten henkilöiden ajatuksia asumisestaan ja elämästään. Kehitysvammaliitto. www-dokumentti. <http://www.kvps.fi/download/pdf/julkaisut/sanna-leino-2009.pdf>. Ei päivitystietoja. Luettu 24.6.2011.

Matikka, Leena 2001. Service-oriented assessment of quality of life of adults with intellectual disabilities. Helsinki: Hakapaino Oy.

Miettinen, Sonja 2009. Kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien kokemat osallistumisrajoitteet asumispalvelujen järjestämisen haasteena. Teoksessa Harjajärvi, Minna, Kairi, Tea, Kuusterä, Kirsi & Miettinen, Sonja 2009. Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näkemyksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Kehitysvammaliiton selvityksiä 3. Helsinki: Kehitysvammaliitto. 90–109.

Miettinen, Sonja 2010 Vammaisuutta kuvaamassa. Teoksessa Teittinen, Antti (toim.) Pois laitoksesta. Vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki: Palmenia. 42–64.

Minun suunnitelma. Kehitysvammaisten palvelusäätiö. Oppimateriaali. <http://www.kvps.fi/download/pdf/julkaisut/minun-suunnitelmani.pdf>. Ei päivitystietoja. Luettu 20.2.2012.

Niemelä, Markku 2009. Ihmisarvo ja itsemääräämisoikeus. www-dokumentti. <http://www.kynnys.fi/content/view/624/613/>. Ei päivitystietoja. Luettu 25.6.2011.

Niemelä, Markku & Brandt, Krista 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriö. www-dokumentti. www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1082044. Ei päivitystietoja. Luettu 24.6.2011.

Ojanen, Markku 2009. Hyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Oma ovi, oma tuki 2008. Näkökulmia kehitysvammaisten ihmisten yksilölliseen elämään. www-dokumentti. www.kvvl.fi/media/Julkaisut/Oppaat/1256545820oma_ovi_opas.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 30.5.2011.

Omaa kotia kohti 2011. Opas omaan kotiin muuttavalle. www-dokumentti. http://www.kvvl.fi/media/Projektit/AsuntojaAsunnottomille/Omaa_kotia_kohti.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 25.11.2011.

Pelkonen, Marjaana & Perälä, Marja-Leena (toim.) 1992. Hoitotyön laadunvarmistuksen perusteet. Tampere: Tammer-paino Oy.

Perustuslaki 11.6.1999/731. [www-dokumentti. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731). Luettu 25.6.2011.

Puputi, Seija & Marjava, Tiina 2011. Palveluasumisen laadun ja vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen alueellisena yhteistyönä. Teoksessa Hartikainen, Pirjo (toim.). Hyviä käytänteitä sosiaali- ja terveysalan hyvinvointipalveluissa. Tuloksia HYVOPA-hankkeesta. Mikkelin ammattikorkeakoulu tutkimuksia ja raportteja 61. Mikkeli: Kopijyvä Oy

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2011. Toimintatutkimus. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. [www-dokumentti. http://www.fsd.uta.fi/menetlmaopetus/kvali/L5_4.html](http://www.fsd.uta.fi/menetlmaopetus/kvali/L5_4.html), Ei päivitystietoja. Luettu 25.8.2011.

Savon vammaissäätiö Savas 2012. Tuetusti päätöksentekoon -projekti. [www-dokumentti. http://www.savas.fi/tuetusti_paatoksentekoon/](http://www.savas.fi/tuetusti_paatoksentekoon/). Ei päivitystietoja. Luettu 13.1.2012.

Seppänen, Heikki & Rajaniemi, Mari 2011. Mitä kehitysvammaisuus on? [www-dokumentti. http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html](http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html). Ei päivitystietoja. Luettu 20.6.2011.

Seppälä, Heikki & Sundin, Markku 2011. TOIMI – uusi menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen. [www-dokumentti. http://kehitysvammaliitto.fi/tutkimus/tutkimusteemat/toimi.html](http://kehitysvammaliitto.fi/tutkimus/tutkimusteemat/toimi.html). Ei päivitystietoja. Luettu 15.1.2012

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. [www-dokumentti. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710). Luettu 24.6.2011

Sosiaali- ja terveysministeriö 2003. Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositukset. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu:4. Helsinki: .Edita prima Oyj.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu:18. [www-dokumentti. http://pre20090115.stm.fi/hl1155539165863/passthru.pdf](http://pre20090115.stm.fi/hl1155539165863/passthru.pdf). Ei päivitystietoja. Luettu 25.6.2011.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010a. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu:4. [www-dokumentti. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1522141](http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1522141). Ei päivitystietoja. Luettu 24.6.2010.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010b. Sosiaalihuollon toteuttamisen perustaksi uusi sosiaalihuoltolaki. Tiedote 186/2010. [www-dokumentti. http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1511396](http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1511396). Ei päivitystietoja. Luettu 25.1.2012.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Vammaisten henkilöiden ympärivuorokautiset asumispalvelut. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2012-2014. Sosiaali- ja terveysministeriön lupa- ja valvontaosasto Valvira. Valvontaohjelmia 6:2012. www-dokumentti. http://www.valvira.fi/files/Vammaisten_asumispalvelujen_valvonta.pdf. Päivitetty 26.1.2012. Luettu 1.3.2012.

Talentian ammattieettinen lautakunta 2005. Arki, arvot, elämä ja etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 26.9.2011.

Topi, Ulla 2011. Henkilökohtainen budjetointi – mitä se on? Luentomateriaali 22.3.2011. Kehitysvammaliitto. www-dokumentti. http://kehitysvammaliitto.fi/fileadmin/tiedostot/muut/koulutus_ja_tapahtumakalenteri/koulutusaineistot/22032011_Tmt_Ulla_Topi.pdf. Ei päivitystietoja. Luettu 27.6.2011.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2011. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.

Vaaramaa, Marja 2002. Tavoitteena vanhan ihmisen hyvä elämänlaatu. Teoksessa Finne-Souveri, Harriet (toim.) Ikäihmisen hyvä hoito ja palvelu. Opas laatuun. Stake-sin oppaita 49. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vaaramaa, Marja, Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari 2010. Johdanto. Teoksessa Vaaramaa, Marja, Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari 2010. Suomalainen hyvinvointi 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. www-dokumentti. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8cec7cec-5cf3-4209-ba7a-0334ecdb6e1d>. Ei päivitystietoja. Luettu 30.9.2011, 10–18.

Valtioneuvosto 2010. Vammaisilla ihmisillä on oikeus yksilölliseen asumiseen ja elämään. www-dokumentti. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=365080&lan=fi>. Ei päivitystietoja. Luettu 19.6.2011.

Valtioneuvosto 2011. Hallitusohjelma 2011. Valtioneuvosto. Neuvottelutulos hallitusohjelmasta www-dokumentti. <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/hallitusneuvottelut-2011/neuvottelutulos/fi.pdf>. Päivitetty 17.6.2011. Luettu 27.6.2011.

Vesala, Hannu 2010 Hameennappi ja haalari. Tutkimus puhumattoman, vaikeasti kehitysvammaisen itsemääräämisestä ja valinnanmahdollisuuksista. Teoksessa Teittinen, Antti. Pois laitoksesta. Vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki: Palmenia. 123–161.

Viitala, Sara, Wiinikka, Tytti & Åkerblom, Satu 2007. Parempaan kehitysvammaisten asumiseen. Viiden asumisyksikön arviointi. Suomen ympäristöministeriö 43. www-dokumentti. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=77582>. Ei päivitystietoja. Luettu 2.7.2011.

Ylinen, Minette 2011. Eläytymismenetelmä tulevaisuuden tutkimuksessa. Empiiriset aineistot ja niiden analysointi. www-dokumentti. <http://www.uta.fi/laitokset/hoito/wwwoppimateriaali/luku5i.html>. Ei päivitystietoja. Luettu 18.6.2011.

YK:n vammaisten oikeuksien julistus 1975. www-dokumentti.
http://www.saunalahti.fi/kup/lait/yk_vamm_oikeudet.html. Ei päivitystietoja. Luettu
24.6.2011.

**Saatekirje tulevien asukkaiden
omaisille ja nykyiselle henkilökunnalle**

20.10.2011

Hyvä Punkaharjun palvelukotiin muuttavan henkilön omainen/
henkilökunta

Oheinen kehyskertomus liittyy Punkaharjulle rakennettavan kehitysvammaisten palvelukodin suunnitteluun. Opiskelen töiden ohessa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa Mikkelin ammattikorkeakoulussa. Teen opintoihini liittyvänä kehittämishankkeen kehitysvammaisten palveluasumisen kehittämisestä. Tämän tarkoituksena on kartoittaa näkemyksiänne kehitysvammaisten palveluasumiseen. Tulosten avulla kehitetään palveluasumisen laatua ja kehitysvammaisten hyvinvointia. Pyydän teitä eläytymään mainittuun tilanteeseen ja jatkamaan kertomusta. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Kiitos jo etukäteen vastauksestanne, näkemyksenne on arvokas.

Ystävällisin terveisin,

Anna Tolvanen,

KEHYSKERTOMUS

On toukokuu vuonna 2018. Punkaharjun kehitysvammaisten palvelukoti on toiminut jo viisi vuotta. Palvelukodissa asuu tyytyväinen, hyvinvoiva ja omanäköistä elämää elävä asukas. Eläydy tähän tilanteeseen ja kerro, miten tähän on päästy? Miten palvelukodissa toimitaan omanäköisen elämän puolesta?

LIITE 3
Kirje omaisille/asiakkaille
ryhmähaastattelusta

Hyvä asiakas/ omainen

Pyydän lupaa saada haastatella sinua/omaistanne Toimintakeskus Metsätähdessä. Haastattelu liittyy Punkaharjulle rakennettavan kehitysvammaisten palvelukodin suunnitteluun. Haastattelu tapahtuu ryhmässä keskustellen ja tilanne videoidaan. Haastattelusta saatu aineisto käsitellään luottamuksellisesti. Haastattelun tuloksia käytetään palvelukodin toiminnan suunnittelussa. Kiitos jo etukäteen vastauksestanne, näkemyksenne on arvokas.

Ystävällisin terveisin,

Anna Tolvanen

RYHMÄHAASTATTELU

Asuminen

Minkälainen on hyvä koti?

Minkälainen on huono koti?

Minkälaista apua saat asumiseen?

Minkälaista apua tarvitset?

Mitä kuuluu hyvään kotiin ja asumiseen?

Mitä kuuluu hyvään elämään?

Minkälaisen asunnon haluaisit uudesta palvelukodista?

Voitko itse päättää omista asioistasi?

Missä tilanteissa et ole saanut itse päättää?

Minkälaisissa tilanteissa voit itse valita mitä teet?

Minkälainen on hyvä ohjaaja?

Minkälainen on huono ohjaaja?

Oletko tyytyväinen elämääsi?

Vapaa-aika

Minkälaiset mahdollisuudet sinulla on osallistua vapaa-ajan harrastuksiin?

Pääsetkö osallistumaan kaikkeen mihin haluaisit?

Minkälaisia esteitä osallistumiselle on?

ASIAKKAAN ÄÄNELLÄ -KEHITTÄMISTOIMINTA

VERTAISARVIOINTI

Paikka:

Aika: tiistai 22.11.2011

Vertaisarvioitsijat:

Kirjurit:

Vertaisarviointi = juuri sinun oma kokemus

- miten voit vaikuttaa siihen mitä apua ja tukea saat
- miten voit osallistua tarvitsemasi avun suunnitteluun ja kehittämiseen
- ja mitä vaikuttamismenetelmiä on käytössä ja miten ne sinusta toimivat

Vertaisarvioinnin avulla saamme sinun ja muiden asukkaiden ääntä kuuluviin.

Toivomme, että etukäteen mietit vastauksiasi näihin kysymyksiin. Sinun ja muiden asiakkaiden vastauksista tehdään yhteenveto. Yhteenvetoon ei tule sinun eikä muidenkaan kysymyksiin vastanneiden ihmisten nimiä näkyviin. Vastauksistanne tehdään yhteenveto, joka tuodaan teille noin kuukauden kuluttua arvioinnista.

Kysymyksiä esittävät arvioitsijat ovat allekirjoittaneet salassapitosopimuksen. Samoin vastauksia ylös kirjaavat ihmiset.

Vertaisarvioitsijat tulevat kysymään sinun mielipidettäsi ja kokemuksia seuraavia kysymyksiä esittäen.

ASUMINEN

1. Saatko itse päättää omasta asumisestasi?

- Kuka on sisustanut huoneesi?
- Voitko siivota milloin itse haluat?
- Miten ja milloin voit pestä pyykkiä?
- Saatko olla rauhassa omassa huoneessa?
- Saatko syödä milloin itse haluat ja mitä itse haluat?
- Voitko käydä kaupassa milloin itse haluat?
- Saatko hoitaa yksin tai avustettuna raha-asioitasi?

2. Kuka päättää miten sinun omassa kodissa ollaan ja eletään?

3. Saatko itse päättää kuka tulee ja milloin tulee sinun kotiisi?

- onko sinulla oman huoneen oveen avaimet?
- voitko liikkua omaan huoneeseen ja huoneesta ulos itsenäisesti milloin haluat?

4. Oletko voinut valita itse nykyisen asuinpaikkasi?

TYÖNTEKIJÄN JA ASIAKKAAN KOHTAAMINEN

1. Kohteleeke työntekijä ja opiskelija sinua aikuisena ihmisenä?

- puhuvatko he suoraan sinulle?
- kuuntelevatko, mitä puhut?
- ymmärtävätkö, mitä puhut?
- uskovatko, mitä puhut?

2. Saatko sellaista tukea ja apua, mitä koet tarvitsevasi?

- saatko apua ja tukea kuten itse haluat – sinulle sopivalla tavalla
- saatko apua silloin kun sitä pyydät
- saatko tehdä itse ne asiat mihin et apua tarvitse

LIITE 5(3)

Vertaisarvioinnin haastattelurunko

3. Saatko tietoa ja apua työntekijöiltä, kun hoidat omia asioitasi, kuten laskuja ja tukihakemuksia yms.?
4. Saatko nähtäväksi kaikki sinua itseäsi koskevat tiedot, joita työntekijöillä on sinusta?

YHTEISET KOKOUKSET

1. Miten yhteiset, kaikkia asukkaita koskevat asiat sovitaan?
onko asukkailla ja työntekijöillä yhteisiä kokouksia
2. Onko kaikilla mahdollisuus kertoa omat mielipiteet näissä kokouksissa?
3. Huomioidaanko kaikkien mielipide?
4. Tapahtuuko muutosta tai asioiden parantumista, jos niistä on yhdessä sovittu?
5. Miten ristiriitatilanteissa toimitaan?
6. Miten asioista tiedotetaan?

MUITA VAIKUTTAMISMAHDOLLISUUKSIA

1. Oletko tehnyt kunnan sosiaalityöntekijän kanssa palvelusuunnitelman?
 - onko sinulla kopio suunnitelmasta
 - olitko mukana suunnitelmaa tehdessä
 - saitko kertoa omat toiveesi suunnitelmaa tehdessä
 - saatko sitä apua mitä tarvitset ja mitä suunnitelmassa sovittiin
 - milloin suunnitelmaa tarkistetaan (tarvittaessa tai kerran vuodessa?)
 - miten toimit, jos tarvitset enemmän tai vähemmän apua, mitä on sovittu
2. Oletko sopinut kirjallisesti johtajan / vastaavan työntekijän kanssa, mitä apua käytännössä saat?

LIITE 5(4)

Vertaisarvioinnin haastattelurunko

- onko sinulla kopio sopimuksesta
 - saitko kertoa omat toiveesi sopimusta tehtäessä
 - huomioitiinko sinun toiveesi
 - miten sopimusta tarkistetaan (tarvittaessa tai kerran vuodessa)
 - miten toimit, jos avuntarve lisääntyy tai vähentyy siitä, mitä on sovittu
3. Tehdäänkö täällä asukastyytyväisyyskyselyä?
- kuinka usein
 - mihin vastaukset menevät
 - saatko tiedon (yhteenvedon) siitä, miten kyselyyn on vastattu
 - voitko osallistua palvelujen kehittämiseen, jos kehittämisen tarvetta on esille tullut
4. Onko käytössä palautelaatikko?
- miten palautelaatikkoon jätetyt palautteet käsitellään ja huomioidaan
5. Onko täällä jotain muita palautemenetelmiä tai osallistumistapoja?
6. Miten saat palautetta työntekijöiltä?
7. Miten itse annat palautetta työntekijöille?
8. Voitko osallistua työntekijöiden valintaan?

KIITOS ETUKÄTEEN, ETTÄ OLET LUPAUTUNUT KESKUSTELEMAAN
VERTAISARVIOITSIJAN KANSSA

Kyselyn, ryhmähaastattelun ja haastattelun analysointi

**KYSELYN, RYHMÄHAASTATTELUN JA HAASTATTELUN ILMAISUJEN
ALAKATEGORIAT**

N=192

Itsemääräämisoikeus ja ihmisoikeuksien tukeminen:

Luottamus

Kunnioitus

Itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan

Enää ei ohjaaja siivoa ripeästi huonettani, vaan olen aktiivisesti siinä mukana

Asukkaat ovat voineet vaikuttaa nykyisen asuinpaikkansa valintaan

Kuunnellaan ja ymmärretään

Työntekijät kohtelevat hyvin

Kunnioitetaan yksilönä

Vuorovaikutus:

Neuvotteleva

Kuunteleva

Itsensä ilmaiseminen

Kuunteleminen

Ei aliarvioida

Hyvä yhteishenki

Ei kyräilyä

Asiat voi esittää niin monella tavalla

Ihmiset keskustelevat ja kuuntelevat

En halua sellaista työntekijää, joka huutaa, että tehkää sitä ja tehkää tätä

Jos ei mene oikein huono ohjaaja alkaa huutaa ja räpättämään

Hyvä hoitaja on oikein mukava ja auttavainen

Ristiriitatilanteet selvitetään keskustelemalla

Pohditaan asioita yhdessä

Yhteisistä asioista tiedotetaan

Elämän mielekkyys ja kunnioittava kohtelu:

Kohdellaan niin kuin haluaisi itseään kohdeltavan

Tuntee itsensä tärkeäksi

Arvokas

Itsenäisyys

Ei aliarvioida

Omaisten tapaaminen

Terveyttä osataan arvostaa

Kyselyn, ryhmähaastattelun ja haastattelun analysointi

Pidän huolta kunnostani
Ohjaajat pitävät huolta terveydestäni
Arki
Juhla
Juhlat omassa huoneessa
Henkilökunta pysyvää
Työilmapiiri hyvä
Toiminta on asiakaslähtöistä
Tasapuolisuus
Koulutetut hoitajat
Maalaus- ja taidekerho
Musiikkikerho
Seurakunnan kerho
Kotiteatteri
Vastuun jakaminen
Luottamus
Ennakoasenteet ovat poistuneet
Yhteinen tietokone, s-postin käyttö yhteydenpidossa omaisiin
Hellä hoito
Ymmärretään ja autetaan heikompaa tai joskus vahvempaakin
Työntekijät mukavia
Kunnioitetaan
Ystävällisyys

Sosiaaliset suhteet, osallisuus ja osallistuminen:

Omatoimisuus
Vaikka ohjaajat tekisivät asiat nopeammin kuin minä, niin he kuitenkin neuvovat kärsivällisesti minua ja opinkin paljon uusia asioita ja ohjaajienkin työ helpottuu
Olemme osa kylän elämää
Kykyjen mukainen osallistuminen
Keittiövuoro
Harrastukset
Hankin kauniita vaatteita ja meikkaan
Ystävien kanssa yhdessä syöminen
Vapaa-ajan ohjelma
Tukihenkilöt
Yhteydenpito sukulaisiin
Tutut kaverit
Puuhastelu omien kykyjen mukaan
Yhdessä tekeminen
Kyläily ystävien luona
Ryhmään kuuluminen
Teemme paljon asioita yhdessä asukkaiden kanssa ja autamme toisiamme
Yhteistyökumppanit
Yhteistoiminta
Viikko-ohjelma
Liikunta

Kyselyn, ryhmähaastattelun ja haastattelun analysointi

Ulkoilu

Viriketoiminta

Vietämme yhdessä aikaa

Yhdessä tekemisen ilo

Arkiaskareissa yhdessä puuhaaminen

Peli-ilta

Lauluilta

Tanssit

Konsertit

Teatteri

Elokuvat

Ystävät

Myyjäiset

Kotityöt

Auttaisin mielelläni siivoushommissa ja muissakin asioissa, missä tarvitaan

Haluaisin auttaa

Pitää olla oma-aloitteinen

Mukavaa ois suunnittelu- ja keskustelukerho

Lätkämatsit

Bingo

Haluaisin käydä ulkona enemmän

Ystävät

Yhteinen ruokailu

Teen kaiken itse minkä osaan

Asukaskokous

Omat tavarat

Kotilomat

Hyvinvointi

Tyytyväinen

Kodinomainen elämä

Suoriudun itse suurimmasta osasta arkiaskareita ohjaajan tuella

Yksilölliset palvelut:

Kaikilla omatyö kykyjen mukaan

Kotipäivä

Ohjaajat puhaltavat yhteen hiileen

Ohjaajien koulutus

Ohjaajat arvostavat omaa työtään

Ei valmiita paketteja

Omatoimisuuden tukeminen

Henkilökohtainen apu

Henkilökunta työskentelee omalla persoonallaan

Työntekijät tukevat toisiaan

Henkilökunnan innostus ja kärsivällisyys

Yhteistyö

Keittiötyö

Kyselyn, ryhmähaastattelun ja haastattelun analysointi

Siivous
Oma keittiövuoro
Aika omahoitajan kanssa
Jumppahetki
Yksilöllinen kuntoutus
Omahoitaja
Ohjaus kaupassa käyntiin

Lääkkeenjako
Jokainen asukas saa mieleisensä huoneen ja sisustaa sen mieleisekseen
Vastuu ulkotöistä
Saan tarpeeksi apua
Auttaa ja on ystävällinen
Ohjaajan kanssa yhdessä tekeminen
Ohjaajalle ilmoitettava jos menee ulos
Arkitoimet sujuvat joko itsenäisesti tai ohjaajan avustamana
Kahvinkeitto mahdollisuus omassa huoneessa
Asiointi joko itsenäisesti tai ohjaajan avulla
Raha-asiat
Työntekijä mukavia
Saan tarvitsemani avun
Joskus joudun odottamaan apua
Palvelusuunnitelma
Asiakastyytyväisyyskysely
Leppoiset eläkepäivät

Tuettu päätöksenteko:

Apu valintoihin ja päätöksentekoon
Itseluottamuksen lisääntyminen
Mahdollisuus olla aktiivinen
Ohjaajat antavat tukea
Aktiivisuus oman elämän kysymyksissä
Yhteiset pelisäännöt
Oman työn kehittäminen
Työyhteisöstään ylpeä työntekijä
Asukaspalaverit
Suunnitelma
Jos itse pystyy niin tekee, ja saan apua vasta kun pyydän
Päätän itse pienistä asioista
En halua päättää mistään
Itse tekee sen minkä pystyy
Asukkaat saavat päättää asumisestaan
Itse suunnitellut sisustuksen
Omat avaimet omaan huoneeseen
Raha-asiat avustettuna

LIITE 6(5)

Kyselyn, ryhmähaastattelun ja haastattelun analysointi

Lainmukaiset palvelut ja viihtyisä ympäristö:

Yksilölliset palvelusuunnitelmat
Turvallinen ympäristö
Naapurit mukavia
Työ
Henkilökohtainen apu
Henkilökunta
Pomo
Siisteys
Yleinen viihtyvyys
Ohjaajan hyvä työ ja innostuminen
Moniammatillinen yhteistyö
Laatutyö
Henkilökuntaa riittävästi
Reilu esimies
Kehittäminen
Ymmärtävä hoito
Työ – ja päivätoiminta
Oma keittiö
Oma vessa ja suihku
Henkilökuntaa tarpeeksi vastaamaan asukkaiden tarpeisiin
Kuntouttava työote
Yksilölliset voimavarat huomioiva työskentelytapa
Kauniisti sisustettu huone
Mahdollisuus olla rauhassa
Avointen ovien päivä
Turvallinen
Rauhallinen
Ilmapiiri on hyvä
Turvallisuustekijät ennen kaikkea
Liikkuminen lähiympäristössä
Oma rauha omassa huoneessa
Päätän itse miten olen omassa huoneessa

PALVELUASUMISEN ARVOT JA LAATUKRITEERIT

Vaalijalan kuntayhtymä tuottaa kehitysvammaisille tarkoitettuja palveluja, jotka perustuvat jäsenkuntien kanssa laadittuun perussopimukseen. Palvelut tarjotaan turvallisesti asiakkaan voimavaroista lähtevästi ja tuetaan asiakkaan omatoimisuutta. Yhteisesti hyväksytyjä arvoja ovat yksilöllisyys, asiakaslähtöisyys, itsemääräämisoikeus, ihmisarvo, yhteisöllisyys, ammatillisuus ja turvallisuus. Tärkeää on ihmisen kunnioitus. Se pitää sisällään tasa-arvon, turvallisuuden, toisen arvostuksen, ammatillisuuden sekä yksilöllisyyden toimintaperiaatteet.

Palveluiden tuottamisen tavoitteena on tarjota asukkaille hyvä elämän arki yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä. Käytännössä se tarkoittaa asiakkaiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, itsenäisyyden ja elämänhallinnan tukemista, erilaisuuden kunnioittamista, mahdollisuutta osallistua koulutukseen sekä työ- ja päivätoimintaan. Yksi elämän peruskivi on turvallisuus. Turvallisuus huomioidaan myös ympäristössä. Lisäksi pyritään luomaan rauhallinen ja kiireetön ilmapiiri.

Laatukriteereitä ovat:

1. Asiakkaan saamat palvelut tukevat hänen toimintakyvyn ja itsenäisyyden säilyttämistä sekä vastaavat hänen yksilöllisiä tarpeita. Asiakkaalla on itsemääräämisoikeus, oikeus päättää omista asioistaan ja saada päätöksentekoon tukea.
2. Asiakas saa hyvän hoidon ja emotionaalisen tuen. Tuki käsittää asiakkaan henkilökohtaisen tunne-elämän tasapainon ja eheyden säilyttämisen tukeminen, tuen antamisen elämätilanteiden muutoksissa sekä oikeus kunnioittavaan kohteluun.
3. Asiakkaalla on oikeus sosiaalisen identiteetin ja sosiaalisten suhteiden säilymiseen sekä häntä tuetaan näissä. Tuetaan asiakkaan osallistumista lähiyhteisön toimintaa.
4. Asiakaslähtöiset palvelut tuotetaan lainmukaiseksi, tarpeenmukaisesti, yksilöllisesti ja ihmisoikeudet turvaten.

LIITE 8

Muuttovalmennus-suunnitelma

Muuttovalmennus-suunnitelma:

- Tutustuminen kehitysvammaisen ihmisen arkipäivään ja elämänpiiriin tapaamisten ja vierailujen avulla (koti, päivätoiminta ja harrastukset).
- Tutustuminen kehitysvammaisen ihmisen läheisiin (puhelinkontaktit ja kotivierailut).
- Toiveiden, apuvälineiden ja avuntarpeiden kartoitus osana palvelukodin toiminnan ja fyysisten tilojen suunnittelua.
- Palvelu- ja tulevaisuudensuunnitelmien laatiminen / tarkistus.
- Kehitysvammaisten ihmisten tapaamiset, joissa tutustutaan toinen toisiin, käydään läpiaikuisuutta ja tulevaa elämänmuutosta.
- Kehitysvammaisten ihmisten läheisten tapaamiset. Tapaamisissa käydään läpi perheenjäsenen aikuistumiseen liittyviä asioita ja tunteita yhdessä muiden samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien kanssa.
- Asumisvalmennuksessa mukanaolijat ovat tiiviisti mukana palvelukodin suunnittelussa ja rakentamisessa (tapaamiset, peruskivenmuuraus ja harjannostajaiset).
- Täytetään minun suunnitelmani – vihko, yhdessä muuttajien kanssa
- Uusien työntekijöiden rekrytointi; työryhmään mukaan asukkaiden edustaja
- Pehmeä muutto – tapaamiset, joissa tulevat asukkaat ja henkilökunta tutustuvat toinen toisiinsa.
- Muuttoon valmistautuminen ja muuttosuunnitelman laadinta (tapettivalinnat, kalustaminen, aikataulu).